

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ
АКАДЕМИЯСИ ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
DSc.31/31.12.2020.Үн.67.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ**

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ АКАДЕМИЯСИ**

МАВЛОНОВ АКМАЛХУЖА ЮСУПОВИЧ

**КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШДА АХБОРОТ-
КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ
ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ
(божхона органлари мисолида)**

12.00.12 – Коррупция муаммолари (юридик фанлар)

**Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент-2024

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати мундарижаси

Contents of dissertation abstract of doctor of philosophy (PhD)

Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD)

Мавлонов Акмалхужа Юсупович

Коррупцияга қарши курашишда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланишнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш (божхона органлари мисолида)3

Mavlonov Akmalkhuja Yusupovich

Improving the organizational and legal basis for the use of information and communication technologies in the fight against corruption (using the example of customs authorities) 25

Мавлонов Акмалхужа Юсупович

Совершенствование организационно-правовой основы использования информационно-коммуникационных технологий в борьбе с коррупцией (на примере таможенных органов) 43

Эълон килинган ишлар рўйхати

Список опубликованных работ

List of published works 47

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ
АКАДЕМИЯСИ ХУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
DSc.31/31.12.2020.Үн.67.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ**

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ АКАДЕМИЯСИ**

МАВЛОНОВ АКМАЛХЎЖА ЮСУПОВИЧ

**КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШДА АХБОРОТ-
КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ
ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ
(божхона органлари мисолида)**

12.00.12 – Коррупция муаммолари (юримдик фанлар)

**Юримдик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент-2024

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида B2021.4.PhD/Yu658 (2024.1.PhD/Yu658) рақам билан рўйхатга олинган.

Диссертация Ўзбекистон Республикаси Ҳуқуқни муҳофаза қилиш академиясида бажарилган.
Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз, рус (резюме)) Илмий кенгаш веб-саҳифаси (www.proacademy.uz) ва “Ziynet” Ахборот-таълим порталида (www.ziynet.uz) жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:	Мамасиддиқов Музаффаржон Мусажонович юридик фанлар доктори, профессор
Расмий оппонентлар:	Тиллабаев Мирзатилло Алишерович юридик фанлар доктори, профессор Бобоев Миршод Муротович юридик фанлари бўйича фалсафа доктори
Етакчи ташкилот:	Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети

Диссертация ҳимояси Ўзбекистон Республикаси Ҳуқуқни муҳофаза қилиш академияси ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc.31/31.12.2020.Yu67.01 рақамли Илмий кенгашнинг 2024 йил 25 декабрь куни соат 15-00 даги мажлисида бўлиб ўтади (Манзил: 100047, Тошкент шаҳри, Юнусобод тумани, Рихсий кўчаси, 9. Тел. (+99871) 202-04-96; e-mail: info@proacademy.uz).

Диссертация билан Ўзбекистон Республикаси Ҳуқуқни муҳофаза қилиш академиясининг Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (52-рақами билан рўйхатга олинган). Манзил: 100047, Тошкент шаҳри, Юнусобод тумани, Рихсий кўчаси, 9. Тел.: (+99871) 202-04-96.

Диссертация автореферати 2024 йил 13 декабрь куни тарқатилди.
(2024 йил 13 декабрдаги 18 - рақамли реестр баённомаси).

М.Т.Турғунов

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш раиси в.б., юридик фанлар доктори, доцент

Ш.И.Шайзаков

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш илмий котиби, юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент

М.А.Аминжонова

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш қошидаги Илмий семинар раиси, юридик фанлар доктори, профессор

КИРИШ (фалсафа доктори (PhD) диссертациясининг аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Дунёда божхона органларининг харидлар ва солиқларни йиғиш, чегараларнинг химоясини таъминлаш ҳамда қонуний савдога ёрдамлашиш каби учта асосий вазифаси мавжуд¹ бўлиб, Бутунжаҳон божхона ташкилоти (World Customs Organization)нинг 2022-2025 йилларга мўлжалланган Стратегик Режаси IV бўлими (Strategic Layers) FA1 (Технология ва инновациялар) қисмида соҳада коррупцияга қарши курашишда божхона тартиб-таомилларини рақамлаштириш, маълумотларни таҳлил қилиш, ахборот алмашиш ва инновацион ишлаш усуллари орқали “мобил божхона”га ўтиш, SMART (хавфсиз, ўлчанадиган, автоматлаштирилган, хавфни бошқаришга асосланган ва технологияларга асосланган) чегараларни куришга ҳаракат қилиш, хавфсиз, самарали ва инновацион ечимлар билан қўллаб-қувватланган халқаро савдо занжирларига асосланган тўғри экотизим яратиш назарда тутилган.² Бу мақсадга эришиш учун божхона органларида коррупцияга қарши курашишда ахборот-коммуникация технологиялари (кейинги ўринларда АКТ деб юритилади)дан фойдаланишнинг ҳуқуқий асосларини тадқиқ этиш, тижоратни осонлаштириш, хавфлар бошқарувини яхшилаш ва бож йиғишни самарали амалга ошириш учун соҳада рақамли муҳитни босқичма-босқич жорий қилиш зарурати юзага келмоқда.

Жаҳонда божхона органлари тизимида турли илғор технологияларни, масалан, маълумотлар таҳлили, сунъий интеллект ва сканерланган тасвирларни таҳлил қилиш имкониятлари кенг муҳокама қилинмоқда. Айниқса, савдо ҳажми ошган ва инсон ресурслари чекланганлиги сабабли, божхона органларида самарали назорат қилиш воситаси сифатида АКТни кенг жорий этиш, божхона операциялари, масалан, юкларни кузатиш жараёнларини рақамлаштириш, солиқ-божхона электрон маълумот алмашинувини йўлга қўйиш, турли АКТ тизимлари ўртасида интеграция ва ўзаро ишлаш имкониятларини ишга солиш ва ниҳоят қонунчиликни такомиллаштириш орқали коррупцияга қарши курашиш каби тенденциялар ривожланиб бормоқда.³

Янги Ўзбекистонни барпо этиш мақсадини назарда тутувчи “Ўзбекистон — 2030” Стратегиясининг 89-мақсадида “Transparency International” халқаро ташкилоти томонидан эълон қилинадиган Коррупцияни қабул қилиш индексида камида 50 поғонага кўтарилишга эришиш, 100 фоиз норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг “коррупциядан холи қонунчилик” тамойили асосида ишлаб чиқилишини таъминлаш каби кўрсаткичлар назарда тутилди.⁴ Бу эса ўз навбатида божхона органларида коррупцияга қарши курашиш билан боғлиқ

¹ Communication Handbook for Customs Administrations. World Customs Organization // https://www.wcoomd.org/media/wco/global/layout/logo/wco_new_logo.png?h=74&la=en&w=366

² WCO Strategic Plan 2022-2025 // <https://www.wcoomd.org/en/about-us/what-is-the-wco/strategic-plan.aspx>

³ Қаранг: Tadatsugu Matsudaira, Jonathan Koh. Chapter 7: Customs Administration and Digitalization. 15 Jun 2022 // <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9798400200120/CH007.xml>

⁴ Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 12.09.2023 й., 06/23/158/0694-сон; 29.12.2023 й., 06/23/214/0984-сон.

фаолиятни амалга оширишда рақамли тизимлар ва платформаларни жорий этишнинг ҳуқуқий асосларини концептуаллаштириш ва ривожлантиришни талаб қилади. Зеро, Давлатимиз раҳбари божхона тизимини коррупциядан холи қилиш энг устувор вазифа эканини, бу соҳа бошқа давлат идораларига намуна бўлиши кераклигини таъкидлаган.⁵ Шундай экан, жаҳон инновациялари ва илғор тажрибаларини ҳисобга олган ҳолда божхона органларида коррупцияга қарши курашишнинг институционал-ҳуқуқий базасини комплекс янгилаш, давлат органларининг рақамли имкониятларини ошириш, шу билан биргаликда жамоатчилик манфаатларини кўзлаб, янги технологияларнинг шаффофлиги, ҳисобдорлиги ва ахлоқий талаблар асосида кенг татбиқ этилишининг ташкилий-ҳуқуқий асосларини тадқиқ этиш танланган диссертация ишининг долзарблигини белгилаб беради.

Ўзбекистон Республикасининг янги таҳрирдаги Конституцияси (2023), Божхона кодекси (2016), “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги қонуни (2017), Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги (2020), “Божхона маъмуриятчилигини ислоҳ этиш ва Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона хизмати органлари фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида”ги (2020), “Коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш ҳамда давлат органлари ва ташкилотлари фаолияти устидан жамоатчилик назорати тизими самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги (2023), “Ўзбекистон — 2030” стратегияси тўғрисида”ги (2023) Фармонлари, “Коррупцияга қарши курашиш фаолиятини самарали ташкил этишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги (2021), “Давлат бошқаруви соҳасида коррупциявий хавф-хатарларни бартараф этиш механизмларини такомиллаштириш ва ушбу соҳада жамоатчилик иштирокини кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги (2022) Қарорларида ва мавзуга оид бошқа қонун ҳужжатларида белгиланган вазифаларни амалга оширишга муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига мослиги. Мазкур диссертация республика фан ва технологиялар ривожланишининг “Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий ва маънавий-маърифий ривожлантиришда инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари” устувор йўналишига мувофиқ бажарилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Божхона органлари мисолида коррупцияга қарши курашишда АКТдан фойдаланишнинг ташкилий-ҳуқуқий масалалари диссертация мавзуси сифатида шу кунга қадар Ўзбекистон Республикасида мустақил тадқиқот объекти сифатида ўрганилмаган. Бу ўринда, Б.Ахроров, Е.Коленко, Б.Исмаилов, У.Тухташева, В.Каримов,

⁵ Божхона тизимини коррупциядан холи қилиш – энг устувор вазифа. Президент Шавкат Мирзиёев 2022 йил 17 февраль куни божхона тизимини янада ислоҳ қилиш ва коррупциядан холи соҳага айлантириш масалалари бўйича йиғилиш ўтказди (17.02.2022) // <https://president.uz/uz/lists/view/4985>

А.Расулев, М.Мамасиддиқов, М.Бобоев, У.Алоев ва Т.Кенжаев каби мамлакатимиз ҳуқуқшунос олимлари томонидан коррупцияга қарши курашишда АКТ имкониятларидан фойдаланиш у ёки бу даражада тадқиқ қилиб ўрганилган. Бироқ, ушбу илмий тадқиқотлар кўп жиҳатдан коррупцияга қарши курашишнинг умумий асосларига бағишланган бўлиб, айнан божхона органлари мисолида коррупцияга қарши курашишда АКТдан фойдаланишнинг илмий-назарий, методологик асосларини тадқиқ этишга қаратилган яхлит монографик тадқиқотлар олиб борилмаган.

Коррупцияга қарши курашишда АКТдан фойдаланишнинг илмий-назарий, амалий жиҳатларини тадқиқ этиб ўрганиш кўпроқ ривожланган хорижий давлатларнинг олимлари ҳиссасига тўғри келади. Хусусан, Калифорния университети профессори R.Klitgaard томонидан Controlling corruption (Коррупцияга қарши курашиш), европалик олимлар Eve Sampson жинойий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, V.Tanzi дунё бўйича коррупция: унинг сабаблари, оқибатлари ва бартараф этиш чоралари, Т.В.Andersen коррупцияга қарши курашишда электрон ҳукуматнинг ўрни, F.Lopez-Iturraea, I.Pastor Sanz нейрон тизимлар орқали давлат коррупциясини башорат қилиш: Испания мисолида, Addo, Atta & P.K.Senyo эса ривожланаётган мамлакатларда рақамлаштириш ва давлат коррупцияси: концепция ва тадқиқот дастури, Jaanus Karv электрон ҳукумат ва унинг коррупцияни камайтиришдаги имкониятлари, Haafst, Robert эса рақамлаштиришнинг коррупцияга таъсири, Goel, Nelson ва Naretta коррупция учун ахборот технологияларидан нотўғри фойдаланиш мавзуларида тадқиқотлар амалга оширилган.

МДХ давлатларида коррупцияга қарши курашишда АКТдан фойдаланишнинг умумий хусусиятлари, коррупциявий хавф-хатарларни барвақт аниқлаш ва олдини олишдаги ўрни ва аҳамияти каби масалалар Ю.Трунцевский, Э.Талапина, А.Овчинников, А.Валиахметова ва Г.Грефнинг илмий тадқиқотларида тўхталиб ўтилади.⁶

Юқоридаги асослар, танланган диссертация мавзуси доирасида илмий изланишларни олиб бориш нафақат зарурий, балки муваққил тадқиқот сифатида илк мартаба комплекс жиҳатдан илмий ўрганиш учун асос яратди. Диссертация натижалари келгусида шу каби илмий тадқиқотларга методологик асослардан бири бўлиб хизмат қилади.

Диссертация тадқиқотининг диссертация бажарилган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Диссертация мавзуси Ўзбекистон Республикаси Ҳуқуқни муҳофаза қилиш академиясининг илмий-тадқиқот ишлари режасига киритилган бўлиб, “Божхона органлари мисолида коррупцияга қарши курашишда АКТдан фойдаланишнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш” каби устувор йўналиш доирасида амалга оширилган (2021-2024).

⁶ Олимлар ва соҳа мутахассисларининг мавзуга алоқадор бўлган илмий тадқиқотлари диссертациянинг фойдаланилган адабиётлар рўйхатида келтирилган.

Тадқиқотнинг мақсади Ўзбекистон Республикаси божхона органлари мисолида коррупцияга қарши курашишда АКТдан фойдаланишнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш бўйича таклиф ва тавсияларни ишлаб чиқишдан иборатдир.

Тадқиқотнинг вазифалари:

коррупцияга қарши курашишда АКТдан фойдаланишнинг ижтимоий зарурияти ва назарий асосларини таҳлил қилиш;

коррупцияга қарши курашишда АКТдан фойдаланишининг ҳуқуқий тартибга солиниши ўрганиш;

божхона органларида коррупцияга қарши курашишнинг тамойиллари ҳамда уларнинг қўлланилиши билан боғлиқ муаммоларни тадқиқ этиш;

божхона органларида коррупцияга қарши курашишда АКТдан фойдаланишнинг усуллари, эволюцияси ва ўзига хос хусусиятлари очиб бериш;

божхона органларида коррупцияга қарши курашишда АКТдан фойдаланишни тартибга солувчи қонунчиликдаги камчиликларни аниқлаш;

коррупциясиз божхона хизматини ташкил этишнинг рақамли компонентлари ва уларни ҳуқуқий тартибга солиш масалаларини тадқиқ этиш;

божхона органларида коррупцияга қарши курашишда АКТдан фойдаланишнинг стратегик имкониятлари ва устувор ташаббусларини ўрганиш;

Ўзбекистон божхона органларида коррупцияга қарши курашишда АКТни тартибга солишга қаратилган қонунчиликни такомиллаштириш ҳуқуқни қўллаш амалиётини яхшилаш юзасидан таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқот объектини божхона органларида коррупцияга қарши курашишда АКТдан фойдаланишни такомиллаштириш билан боғлиқ ижтимоий-ҳуқуқий муносабатлар ташкил этади.

Тадқиқотнинг предметини божхона органларида коррупцияга қарши курашишда АКТдан фойдаланишни такомиллаштиришга қаратилган илмий-назарий ёндашувлар, миллий қонунчилик ҳужжатлари ва амалиёти, халқаро стандарт ҳамда хорижий давлатлар тажрибаси ташкил этади.

Тадқиқот усуллари. Қўйилган вазифаларни ҳал этишда илмий билишнинг анализ ва синтез, мантқиқийлик, тарихий-ҳуқуқий, киёсий-ҳуқуқий таҳлил, сўров ўтказиш, амалиёт материалларни таҳлил қилиш ва бошқа усуллардан фойдаланилган. Мазкур усулларнинг барчаси маълум даражада диссертация тадқиқоти натижаларининг аниқлиги ва асосланганлигини таъминлашга хизмат қилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиклиги тўғрисидаги қонунчилик ҳужжатларига тўлиқ риоя этиш ҳамда божхона тизими фаолиятида очиклик принципларига амал қилиш даражасини оширишга қаратилган Божхона хизмати органлари фаолиятининг очиклиги концепциясини қабул қилиш зарурати асослантирилган;

коррупциясиз божхона хизматини яратиш, унинг ахборот тизимларини сунъий интеллект элементлари билан бирлаштириш, коррупция хавфи

моделларини баҳолаш асосида божхона расмийлаштируви жараёнларини рақамлаштириш ва божхона органларида коррупциявий хавфи юқори бўлган лавозимларни эгаллаб турган ходимлар фаолиятини тизимли мониторинг қилишнинг ҳуқуқий механизмларини ишлаб чиқиш зарурияти асослантилган;

Божхона кўмитаси кадрлар хизматининг фаолиятини соддалаштириш ва автоматлаштириш, назорат тизимини ўрнатиш ҳамда фаолиятига тегишли турли хиллардаги таҳлилларни яратиш, вакант лавозимларни қисқа фурсатларда муносиб номзодлар билан жамлаш, ходимларга тегишли бўлган барча ҳужжатларнинг юритилишини тўлиқ электрон кўринишга ўтказиш ва ҳисоботларни қисқа фурсатларда бажаришни норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солиш зарурияти асослантилган;

ҳалқаро аэропортлар орқали ҳаракатланувчи йўловчилар бўйича авиакомпаниялар томонидан олдиндан тақдим этилган маълумотлар асосида йўловчилар томонидан олдиндан содир этилиши мумкин бўлган хавфларни аниқлаш ва уларни минималлаштиришнинг ҳуқуқий механизмларини ишлаб чиқиш зарурияти асослантилган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат: коррупцияга қарши курашиш соҳасида АКТдан фойдаланишни такомиллаштиришнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини илмий-назарий жиҳатдан такомиллаштириш мақсадида “Божхона ходими” автоматлаштирилган ахборот тизими, “Е-Транзит” автоматлаштирилган ахборот тизимининг “Авто” модули, Е-Транзит” автоматлаштирилган ахборот тизимининг “Темир йўл” модули, “cargo.customs.uz” электрон хизмати, “Божхона органлари хизматида коррупциявий хавф-хатарларни электрон баҳолаш” автоматлаштирилган ахборот тизими, “Божхона ва юк операциялари” автоматлаштирилган ахборот тизими, “Юк операциялари” электрон хизмати, “Масофавий божхона назорат” автоматлаштирилган ахборот тизими ҳамда “Яшил энергия” автоматлаштирилган ахборот тизими моделларининг таснифи ишлаб чиқилган;

Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги қонуни 28-моддасида коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ахборотни хабар қилувчи шахсларни ва уларнинг яқин қариндошларини ҳимоя қилишнинг қонуний асосларини жорий этиш тақлифлари ишлаб чиқилган;

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 6 июлдаги “Коррупцияга қарши курашиш фаолиятини самарали ташкил этишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5177-сонли қарорида коррупцияга қарши “комплаенс-назорат” тузилмаси раҳбарларининг давлат ташкилотлари томонидан Коррупцияга қарши курашиш агентлиги билан биргаликда ўтказиладиган очиқ танлов асосида ишга қабул қилиниши, уларни лавозимидан озод этиш масаласи Агентлик билан келишилиш тартиби ва ушбу тузилманинг асосий вазифалари ишлаб чиқилган;

коррупцияга қарши “комплаенс-назорат” тизимини самарали ташкил этишда юзага келаётган муаммоларнинг таҳлили асосида Коррупцияга қарши

ички назорат (комплаенс) тизимини жорий этиш бўйича (2021 йил) ва Коррупцияга қарши ички назорат (комплаенс) тизимини жорий этиш бўйича қўлланмалар (янги нашр) (2022 йил) ишлаб чиқилган;

давлат ташкилоти раҳбарлари томонидан ўзи раҳбарлик қилаётган ташкилотда коррупцияга қарши курашиш чора-тадбирларини самарали ташкил этмаганлиги учун маъмурий жавобгарликни белгилаш бўйича таклиф ишлаб чиқилган;

коррупцияга қарши “комплаенс-назорат” тузилмаси ходимларининг малакасини ошириш мақсадида Коррупцияга қарши илмий-тадқиқот ва таҳлил марказини ташкил этиш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган.

Тадқиқот натижаларининг ишончилиги. Тадқиқот миллий қонунчилик нормалари, халқаро стандартлар, ривожланган хорижий давлатлар тажрибаси, социологик тадқиқотнинг анкета, интервью шаклларига асосланган, статистик маълумотлар таҳлили, ҳуқуқни қўллаш амалиётдаги муаммоларни аниқлаш, уларни ечишга йўналтирилган ҳаракатлар моделининг методик хусусиятга эга тавсиялар орқали синовдан ўтказилган, тадқиқот натижалари божхона тизими фаолиятининг самарадорлигига таъсир этишга қаратилган тегишли ҳужжатлар билан расмийлаштирилган. Тадқиқ этилаётган масала бўйича 26 та муаллифлик гувоҳномалари олинган ва диссертацияга илова қилинган. Тадқиқот натижалари синовдан ўтказилган ҳамда республиканинг етакчи миллий нашрлари ва халқаро журналлар, илмий-амалий конференциялар тўпламларида чоп этилган. Ваколатли давлат органлари томонидан натижаларнинг жорий қилиниши бўйича далолатномалар билан тасдиқланган ва қонунчилик ҳужжатлари ҳамда амалиётга жорий этилган.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг **илмий аҳамияти** шундаки, унда келтирилган илмий хулосалар, таклиф ва тавсиялардан келгусидаги илмий фаолиятда, қонун ижодкорлигида, ҳуқуқни қўллаш амалиётида, коррупцияга қарши курашиш соҳасида АКТ тизимининг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаш-тириш билан боғлиқ янги илмий тадқиқотлар ўтказишда, шунингдек, “Коррупция муаммолари”, “Коррупцияга қарши курашишда АКТ дан фойдаланиш” каби модулларни ўқитишда, ўқув жараёнларида маъруза, семинар ва амалий машғулотлар ўтказишда ҳамда ўқув, ўқув-услугий қўлланмалар тайёрлашда фойдаланиш мумкин.

Тадқиқот натижаларининг **амалий аҳамияти** шундаки, унда илгари сурилган илмий-назарий хулосалар, амалий таклиф ва тавсиялардан коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги қонунчиликни такомиллаштиришда, тегишли норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлашда, давлат божхона органларининг коррупцияга қарши курашишга масъул ходимлари учун АКТ имкониятларидан фойдаланиш бўйича методологик асосларни яратишда, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Ҳуқуқни муҳофаза қилиш академияси, Божхона институти тингловчилари, олий таълим муассасалари талабалари учун илмий ва услубий қўлланмалар ишлаб чиқишда ҳамда ўқув жараёнида фойдаланиш мумкинлиги билан изоҳланади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Тадқиқот асосида олинган натижалар қуйидагиларда ўз ифодасини топган:

давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлиги тўғрисидаги қонунчилик ҳужжатларига тўлиқ риоя этиш ҳамда божхона тизими фаолиятида очиқлик принципларига амал қилиш даражасини ошириш таклифлари асосида “Божхона хизмати органлари фаолиятининг очиқлиги концепцияси”ни ишлаб чиқишда фойдаланилиб, Божхона қўмитасининг 2022 йил 18 июндаги 145-сон буйруғи билан амалиётга жорий этилган (Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия вазирлиги ҳузуридаги Божхона қўмитасининг 2024 йил 21 август кунги 6/05-24-00362-сон далолатномаси). Ушбу таклифларнинг амалиётга жорий этилиши божхона органлари фаолиятида очиқлик сиёсатининг янада такомиллаштирилишига хизмат қилган;

коррупциясиз божхона хизматини яратиш, унинг ахборот тизимларини сунъий интеллект элементлари билан бирлаштириш, коррупция хавфи моделларини баҳолаш асосида божхона расмийлаштируви жараёнларини рақамлаштириш ва божхона органларида коррупциявий хавфи юқори бўлган лавозимларни эгаллаб турган ходимлар фаолиятини тизимли мониторинг қилиш юзасидан билдирилган таклифлар “Коррупциявий хавфларни бошқариш” ахборот тизими ишлаб чиқишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия вазирлиги ҳузуридаги Божхона қўмитасининг 2024 йил 21 август кунги 6/05-24-00362-сон далолатномаси). Ушбу таклифларнинг амалиётга жорий этилиши божхона расмийлаштируви жараёнларини рақамлаштириш ва божхона органларида коррупциявий хавфи юқори бўлган лавозимларни эгаллаб турган ходимлар фаолиятини тизимли мониторинг қилиш ишларини самарадорлигини оширишга хизмат қилган;

Божхона қўмитаси кадрлар хизматининг фаолиятини соддалаштириш ва автоматлаштириш, назорат тизимини ўрнатиш ҳамда фаолиятига тегишли турли хиллардаги таҳлилларни яратиш, вакант лавозимларни қисқа фурсатларда муносиб номзодлар билан жамлаш, ходимларга тегишли бўлган барча ҳужжатларнинг юритилишини тўлиқ электрон кўринишга ўтказиш ва ҳисоботларни қисқа фурсатларда бажаришни норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солиш таклифлари асосида “Божхона ходими” ахборот тизимини яратишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия вазирлиги ҳузуридаги Божхона қўмитасининг 2024 йил 21 август кунги 6/05-24-00362-сон далолатномаси). Мазкур таклифнинг амалиётга жорий этилиши божхона фаолиятини соддалаштириш ва автоматлаштириш, кадрлар сиёсатида шаффофлик ва объективликни таъминлаш, кадрлар билан ишлаш соҳасида замонавий ахборот-коммуникация технологияларини самарали қўллаш имконият яратган;

Халқаро аэропортлар орқали ҳаракатланувчи йўловчилар томонидан олдиндан содир этилиши мумкин бўлган хавфларни аниқлаш ва уларни минималлаштиришнинг ҳуқуқий механизмларини ишлаб чиқиш таклифлари “Масофавий божхона назорат” ахборот тизимини яратишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия вазирлиги ҳузуридаги

Божхона кўмитасининг 2024 йил 21 август кунги 6/05-24-00362-сон далолатномаси). Ушбу таклифнинг қабул қилиниши республиканинг халқаро аэропортларидаги божхона чегаралари орқали ҳаракатланувчи йўловчилар бўйича авиакомпаниялар томонидан олдиндан тақдим этилган маълумотлар асосида йўловчилар томонидан содир этилиши мумкин бўлган хавфларни олдиндан аниқлаш ва уларни минималлаштириш ҳамда божхона қонун ҳужжатлари бузилишини олдини олишга хизмат қилган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Тадқиқот натижалари 9 та илмий-амалий анжуманларда (5 та халқаро, 4 та республика) муҳокамадан ўтказилган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилиниши. Диссертация мавзуси бўйича 16 та илмий иш, шу жумладан, халқаро журналларда 5 та, ОАК рўйхатидаги илмий журналларда 2 та илмий мақола, халқаро конференцияларда 5 та, миллий конференцияларда 4 та тезислар шаклида чоп этилган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертациянинг тузилиши кириш, учта боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловалардан иборат. Диссертациянинг умумий ҳажми 140 бетни ташкил этади.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Диссертация ишинининг **кириш қисмида** диссертация мавзусининг долзарблиги ва аҳамияти, тадқиқот ишининг республика фан ва технологиялари ривожланишининг асосий устувор йўналишларига боғлиқлиги, тадқиқ этилаётган муаммонинг ўрганилганлик даражаси, диссертация мавзусининг диссертация бажарилаётган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишларига мослиги, тадқиқотнинг мақсад ва вазифалари, объекти ва предмети, усуллари, тадқиқотнинг илмий янгилиги ва амалий натижаси, тадқиқот натижаларининг ишончлилиги, тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти, уларнинг жорий қилиниши, тадқиқот натижаларининг апробацияси, натижаларнинг эълон қилинганлиги ва диссертациянинг ҳажми ва тузилиши тўғрисидаги маълумотлар келтирилган.

Диссертациянинг **“Божхона органларида коррупцияга қарши курашишда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланишнинг назарий-ҳуқуқий асослари ва тамойиллари”** номли 1-бобида коррупцияга қарши курашда АКТдан фойдаланишнинг зарурати ва назарий асослари, божхона органларида коррупцияга қарши курашишда АКТдан фойдаланишининг ҳуқуқий тартибга солиниши, коррупцияга қарши курашишда шаффофлик тамойили ва уни божхона органларида қўлланилиши билан боғлиқ масалалар ўрганилган.

Диссертант давлатнинг коррупцияга қарши ҳуқуқий сиёсати энг аввало, жинойтчиликка ва коррупцияга қарши курашишда энг янги технологиялардан фойдаланиш имконини берадиган илмий-техникавий тараққиёт ютуқларига боғлиқ эканлигини асослаган ҳолда “Электрон ҳуқумат” воситалари ва замонавий технологияларни жорий этиш Ўзбекистондаги коррупцияга қарши

курашишнинг муваффақиятини таъминловчи муҳим омил эканлиги ҳақида хулосага келади. Шу билан бирга таҳлилларга асосланган ҳолда рақамли эволюция жараёнини ҳуқуқий тартибга солишда ҳаддан ташқари шошқалоқликка йўл қўймаслик, ортиқча “тартибга солиш”, “қоидалар билан ортиқча юкларни кўпайтириш” рақамли технологиялар ривожини секинлаштириши мумкинлиги ҳақидаги хавотирлар ўринли эканлигини таъкидлайди.

Муаллиф муайян соҳани компьютерлаштириш ва ахборотлаштириш кабилар ўрнини босқичма-босқич рақамлаштириш боса олишини, рақамлаштириш орқали коррупцияга йўл бераётган сабаб ва шарт-шароитларни аниқлаш, олдини олиш ва таҳлил қилиш учун кенг имкониятлар яратилиши мумкин, деган хулосага келади. Унинг фикрича, рақамли муҳит нафақат маълумотларга рухсатни сезиларли даражада осонлаштириши, балки коррупциявий алоқалар, муносабатлар, мансабдор шахслар томонидан товламачилик ҳақидаги маълумотларни алмашиш имконини беради. Рақамлаштириш, биринчи навбатда, оддий ёки кундалик коррупцияни, шунингдек, қисман ўрта даражадаги коррупцияни йўқ қилишга ёрдам бериши ҳақида хулоса қилиш имконини беради.

Рақамли технологиялар фуқароларнинг ўз ҳуқуқларини амалга ошириш жараёнларини сезиларли даражада тезлаштириши ва осонлаштириши нуктаи назаридан АҚШ, Буюк Британия, Канада, Германия, Польша, Австралия тажрибасидан келиб чиқиб, давлат ва жамиятнинг коррупцияга доир энг долзарб ва ўтқир муаммоларини аниқлаш ва олдини олишда электрон петицияларни ижобий ҳолат сифатида баҳолайди.

Диссертант рақамли технологияларнинг коррупцияга таъсирини ўрганиш бўйича махсус тадқиқот олиб борган Mohamed Mahmoodнинг коррупция даражасини пасайтириши мумкин бўлган қуйидаги 4 та асосий омил: шаффофликни ошириш; ҳисобдорликни ошириш; “ўртадаги одам”ни истисно қилиш; фуқаролар ва давлат хизматчилари ўртасидаги масофани қисқартиришни қўллаб-қувватлаган ҳолда Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни 4-моддасига коррупцияга қарши курашишнинг асосий принциплари сифатида давлат бошқаруви тизимини рақамлаштиришни киритиш мақсадга мувофиқ, деган хулосани илгари суради.

Шу билан бирга тадқиқотчи рақамли технологиялар коррупцияга қарши курашда асосий ва ягона механизм сифатида қаралмаслиги лозимлиги, зеро, коррупцияга қарши курашиш кўп жиҳатдан давлат мафкурасига, унинг ҳуқуқий сиёсатига, аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданияти кабиларга ҳам боғлиқ бўлиши ҳамда мазкур курашда рақамли технологияларнинг мутлақлашуви тоталитаризмнинг янги, энг даҳшатли турини – “рақамли концлагер”ни яратиши мумкинлиги ҳақидаги хавотир мавжуд эканлигини таъкидлайди.

“Transparency International” халқаро ташкилоти томонидан эълон қилинадиган Коррупцияни қабул қилиш индексида камида 50 поғонага кўтарилишга эришиш, 100 фоиз норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг

“коррупциядан ҳоли қонунчилик” тамойили асосида ишлаб чиқилишини таъминлаш мақсадида мамлакатимизда божхона органларида коррупция-нинг асл сабабларини аниқлаш ва уни бартараф этиш учун қонунчиликни ислоҳ қилиш ва АКТ тизимларини янгилаш билан бир қаторда божхона тартиб-таомилларини стандартлаштириш ва соддалаштириш, ходимлар ижтимоий ҳимоясини кучайтириш ва уларни ротация қилиш (алмаштириш, ўзгартириш, қандайдир лавозимда навбатма-навбат бўлиш) каби чоралар устувор йўналиш бўлиши кераклиги асослангандир. Диссертант божхона соҳасида коррупцияни олдини олиш ва бартараф этишнинг асосий стратегияларидан бири – “ягона дарча” тизимларини жорий этиш эканли-гини асослангандир ҳолда WCO (Халқаро божхона ташкилоти), IMF (Халқаро валюта фонди) ва UNCTAD (БМТнинг савдо ва тараққиёт конференция) мазкур тизимни мансабдор шахсларнинг ихтиёрини камай-тириш ва ҳисобдорлигини ошириш воситаси ҳамда божхона коррупциясини қисқартириш учун керакли восита, деб тан олганлигини кўрсатади.

Диссертантнинг фикрича, Филиппин, Грузия ва Қатар божхоналарида “ягона дарча” тизимининг жорий қилиниши орқали коррупцияни камай-тиришга муваффақ бўлинди. Чунки бу тизимлар мансабдор шахслар ва миждорлар ўртасидаги юзма-юз мулоқотларни сезиларли даражада камай-тириш, божхона органларининг шаффофлигини ошириш ва тегишли маълумотларга киришни енгиллаштириш, шунингдек барча жараёнларнинг электрон аудити орқали божхона органларининг ҳисобот бериш жараёнларини кучай-тириш. Бироқ тадқиқотчи автоматлаштириш ва “ягона дарча” тизимини жорий этиш ўз-ўзидан божхонада коррупцияга қарши тўлиқ ечим бўлиб хизмат қилмаслигини, коррупцияни комплекс тарзда бартараф қилиш учун улар бошқа чора-тадбирлар билан бирга амалга оширилиши керак, деган хулосага келади.

Юридик адабиётлар таҳлилидан келиб чиқиб, диссертант турли мамлакатларда давлат бошқарувини рақамлаштириш тарқоқ, тизимсиз ва қарама-қарши йўналишлар асосида ривожланаётганлигини, соҳага оид ўрганилган 46 та тадқиқотнинг 18 тасида коррупцияга қарши курашиш мақсадида рақамлаштириш стратегик хусусиятга эга эканлиги, 5 тасида рақамлаштириш илғор тажрибага асосланганлиги аниқланган. Муаллиф мамлакатимизда коррупцияга қарши курашишда рақамли технологияларни жорий этиш бўйича комплекс миллий стратегияни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш, коррупцияга қарши кураш бўйича кучли тергов ва ижро ваколатларига эга бўлган мустақил назорат ташкилотини яратиш каби муҳим хулосаларни илгари суради. Шу ўринда маълумотларнинг келиб чиқишини баҳолаш, маълумотлар тўпламини синовдан ўтказиш, қарор қабул қилиш алгоритмларининг шаффофлигини ошириш, сунъий интеллект тизимларининг учинчи томон аудитини ташкил этиш, нотўғри автоматлаштирилган қарорлар учун жавобгарлик механизмларини кучай-тириш, маълумотларни манипуляция қилишга қарши ишончли киберхавфсизликни жорий этиш ва фуқароларнинг рақамли маълумотларидан нотўғри фойдаланишни олдини олиш учун махфийлик тартиб-таомилларини такомиллаштириш кабилар

мамлакатимизда коррупцияга қарши курашишда замонавий АКТдан фойдаланиш борасидаги стратегиянинг асосий йўналишларига айланиши лозим.

Тадқиқот ишида очиқликка оид қонун ҳужжатларига тўлиқ риоя этиш ҳамда божхона тизими фаолиятида очиқлик принципларига амал қилиш даражасини ошириш бўйича Божхона хизмати органлари фаолиятининг очиқлиги концепциясини қабул қилиш зарурати асослантилган. Диссертантнинг фикрича, мазкур Концепция Умумий қоидалар, божхона органлари фаолияти очиқлигининг жорий ҳолати, божхона органлари фаолиятида очиқликни таъминлашнинг мақсади, принциплари ва асосий йўналишлари, Концепцияни амалга оширишдан кутилаётган натижалар каби боблардан иборат бўлиши лозим. Концепцияда божхона органлари фаолиятида очиқлик индексининг асосий индикаторлари назарда тутилиши таклиф қилинади. Шу билан бирга муаллиф шаффофлик тамойили муайян чекловларга эга бўлиши лозимлигини кўрсатади. Бинобарин, ҳеч қандай чекловларсиз мавжуд бўладиган шаффофлик ўз навбатида қонунбузарлар учун ҳеч қандай оқибатни юзага келтирмайдиган хатти-ҳаракатларнинг содир этилишига сабаб бўлиши мумкин.

Диссертациянинг **“Божхона органларида коррупцияга қарши курашишда ахборот-коммуникация технологиялари соҳасидаги ташкилий-ҳуқуқий муаммолар”** деб номланувчи иккинчи бобида коррупцияга қарши курашишда АКТдан фойдаланишнинг усуллари, эволюцияси ва ўзига хос хусусиятлари, коррупцияга қарши курашишда АКТдан фойдаланишни тартибга солувчи қонунчилик таҳлили ҳамда коррупциясиз божхона хизматини ташкил этишнинг рақамли компонент-лари ва уларни ҳуқуқий тартибга солиш масалалари тадқиқ этилган.

Таҳлилларга таянган ҳолда, муаллиф шаффофлик ва ҳисобдорлик етарли даражада қафолатланмасдан амалга оширилаётган давлат хизматлари ва вазифаларини рақамлаштириш катта коррупциявий хавф-хатарларни келтириб чиқаришини, шундай экан, божхона органлари ахборот тизимларига босқичма-босқич сунъий интеллект элементларини жорий этиш ва унинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштиришга зарурат мавжуд эканлигини асослайди. Таҳлиллар шуни кўрсатадики, божхона органлари ахборот тизимларига сунъий интеллект усуллари қўллашдаги бугунги кундаги энг такомиллаштирилган йўналишлардан бири “NLP” (“Natural language processing” – табиий тилни қайта ишлаш) усули ҳисобланади. Хитойда 2016 йилдан эътиборан роботлаштирилган божхона инспекторларини яратиш учун сунъий интеллектдан фойдаланмоқда. Диссертант бугунги кунда божхона органларида автоматлаштирилган ахборот тизимларида сунъий интеллектни жорий этган хорижий давлатлар Австралия, Хитой, АҚШ, Япония тажрибасини ижобий баҳолаган ҳолда божхона органлари томонидан маълумотлар таҳлилининг автоматлаштириш ва шубҳали фаолиятни аниқлаш учун сунъий интеллектдан фойдаланишнинг муҳимлигини қайд этади. Божхона хизмати томонидан яратилган сунъий интеллект тизими наркотик

моддалар ва бошқа ноқонуний товарлар контрабандасини аниқлаш учун бир сонияда миллионлаб тасвирларни таҳлил қилиши мумкин.

Диссертантнинг фикрича, сунъий интеллект самарадорлигини баҳолаш ва юзага келиши мумкин бўлган муаммоларни аниқлаш учун бир нечта пилот лойиҳаларни бошлаш керак. Сунъий интеллект инструментини қуйидаги ахборот тизимларида қўллаш мумкин: “Божхона қиймати” ААТда – товарга мақбул божхона қийматини излаб чиқаришда; “ЭБР” ва ХБТ ААТда – товарларнинг ТИФ ТН коди, божхона қиймати, миқдори, имтиёз ва ставкалар тўғри белгиланганлигини аниқлашда; “Е-тижорат” ААТда – товарларнинг ТИФ ТН коди, божхона қиймати, миқдорини яширмаганлиги каби йўналишларда қўллаш имконини беради.

Шунингдек, сунъий идорк инструментини қуйидаги ахборот тизимларини такомиллаштиришда қўллаш мумкин: барча ахборот тизимларида – сканер ҳужжатларни ҳақиқийлигини аниқлашга, улардаги маълумотларни ахборот тизимидаги маълум бир майдонлардаги рақам ва белгилар билан солиштиришга имкон яратади; “Авто”, “Темирйўл”, “Е-транзит” ва бошқа рентген тасвирларини қайта ишлайдиган ахборот тизимларида рентген тасвирларини ва сканер қилинган ҳужжатдаги товарлар миқдорини солиштириш, шунингдек контрабанда товарларини аниқлашда қўлланилиши мумкин; Чегара божхона постларини махсус камералар ва турникетлар билан жиҳозлаш орқали ҳар бир ҳаракатланувчи фуқаро учун бошқа ахборот тизимларидан олинган маълумотлар таҳлили, шунингдек, фуқаронинг багажи бўйича рентген тасвирлари ҳамда фуқаронинг турникетгача бўлган ҳаракатларини қайта ишлаш орқали аниқ хавфларни аниқлаш ва уларни божхона назоратидан ўтказиш самарадорлигини ошириш орқали чегара божхона постларидан фуқаролар ҳаракати тезлигини бир неча баробарга ошириш имкони яратилади.

Тадқиқот ишида диссертант коррупцияга қарши курашишда АКТдан фойдаланишни тартибга солувчи қонунчиликни таҳлил қилар экан, коррупция ҳолатлари билан бевосита боғлиқ бўлган кибержиноятлар учун жавобгарликни ҳуқуқий тартибга солувчи қонунчиликни такомиллаштиришга эҳтиёж мавжуд, деган хулосага келади. Шунингдек, рақамли далилларни тўплаш, киберкриминалистика таомиллари, терговни издан чиқаришга қаратилган бузиб киришга уринишларни суд орқали таъқиб қилиш ва онлайн каналлар орқали ноқонуний ўтказилган активларни қайтариб олишга қаратилган нормаларни қонунчиликда мустаҳкамлаш вақти келди.

Диссертант тадқиқот ишида коррупциясиз божхона хизматини ташкил этишнинг рақамли компонентлари ва уларни ҳуқуқий тартибга солиш масалаларига тўхталиб, божхона ходимларини бошқаришда аттестация комиссияси муҳим звено эканлигини, у ҳар бир ходимнинг профессионал сифатларини баҳолашда шу ходимнинг ташқи савдо операцияларини бошқаришдаги фаолиятини ҳисобга олишини таъкидлайди. Бироқ бугунги кунда божхона хизматининг бутун ҳаёт цикли интеграллашган ахборот тизимлари билан қамраб олинганлиги, ушбу вазифалар инсон омилини чеклаган ҳолда, автоматлаштирилган режимда ташкил этилганлигини

инобатга олган ҳолда қуйидаги жараёнларни рақамлаштириш таклифини илгари суради:

- божхона хизмати ходими томонидан ташқи савдо товарларини божхона расмийлаштируви жараёнида божхона тўловларини нотўғри ҳисоблаб чиқишга олиб келадиган ноқонуний қарорлар қабул қилинганда, уларни сунъий интеллект билимлари базаси асосда аниқлаш, рўйхатдан ўтказиш ва ҳисобга олиш;

- божхона расмийлаштируви пайтида бир неча бор хатога йўл қўйган божхона ходимларининг мукамал электрон рўйхатини юритиш;

- ташқи савдо товарларини божхона кўригидан ўтказиш жараёнида қониқарсиз фаолият кўрсатган ва самарадорликка эришмаган ходимлар рўйхатини шакллантириш;

- ташқи савдо товарларини божхона расмийлаштируви жараёнида хатога йўл қўйган божхона ходимларига нисбатан самарали ва профилактика чораларини қўллаш тўғрисида қарор қабул қилишни қўллаб-қувватлаш;

- ротация, иш ҳақи ва ходимларни юқори лавозимларга тайинлашда адолат тамойилларига риоя қилишни рағбатлантириш;

- яширин коррупция схемаларини аниқлаш ва уларни бартараф этишга қаратилган сунъий интеллектнинг ахборот-техник платформани ишлаб чиқиш;

- божхона органлари сафидаги коррупциявий элементларни йўқ қилиш ва соғлом ижтимоий муҳит даражасини оширишга қўмаклашиш;

- аниқланган коррупциявий хавфни бартараф этиш ва келажакда уларнинг олдини олишга қаратилган чора-тадбирларни ишлаб чиқиш жараёнини зарур ахборот билан таъминлаш;

- божхона органларининг мавжуд куч ва воситаларидан оптимал фойдаланиш бўйича ахборот-техник платформа ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш.

Диссертант тадқиқот ишида Божхона қўмитаси кадрлар хизматининг фаолиятини соддалаштириш ва автоматлаштириш, назорат тизимини ўрнатиш, вакант лавозимларни қисқа фурсатларда муносиб номзодлар билан тўлдириш, ходимларга тегишли бўлган барча ҳужжатларнинг юритилишини тўлиқ электрон кўринишга ўтказиш ва ҳисоботларни қисқа фурсатларда бажаришни норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солиш заруриятини асослантирган. Бинобарин, “Божхона ходими” автоматлаштирилган ахборот тизими орқали божхона органлари штат бирликлари ҳисобини юритиш, уларни жамланганлигини назорат қилиш; божхона ходимларини хизматга қабул қилиш, хизматни ўташ ҳамда хизматдан бўшаш (нафақага чиқиш) ҳисобини юритиш; божхона ходимларига махсус унвонлар бериш, ротация қилиш ва аттестациядан ўтказиш муддатларини автоматлаштирилган ҳолда ҳисоблаш; ходимларни қайси лавозимга захирага киритилганлигини ва қайси лавозимга тавсия этиш мумкинлигини автоматлаштириш; рағбатлантирилган ва интизомий жазога тортилган ҳамда амалдаги интизомий жазоси бўлган ходимлар ҳисобини юритиш; кадрлар хизматининг фаолияти устидан назорат қилиш ва ходимларнинг фаолиятига оид маълумотларни автоматик тарзда

таҳлил қилиш; ходимларнинг объективкаси ҳамда яқин қариндошлари тўғриси-даги маълумотларни ҳамда уларга тегишли ҳужжатларнинг электрон нусхаларини тизимга киритиш ва юклаб олиш имконияти яратилади.

Диссертациянинг **“Ўзбекистонда коррупцияга қарши курашишда ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш масалалари”** деб номланган учинчи бобда божхона органларида коррупцияга қарши курашишда АКТдан фойдаланишнинг стратегик имкониятлари ва устувор йўналишлари, Ўзбекистонда коррупцияга қарши курашиш тизимида АКТни жорий қилиш тўғрисидаги қонунчиликни такомиллаштириш истиқболлари тадқиқ этилган.

Тадқиқотчининг фикрича, бошқа хорижий давлатлар тажрибасида бўлгани каби, Ўзбекистонда ҳам коррупцияга мойил бўлган соҳаларни ҳисобга олган ҳолда АКТнинг илғор таҳлилларини жорий қилиш тақозо этилади. Мисол учун, божхона назорати остидаги товарларга нисбатан божхона ва юк операцияларини электрон бошқариш, божхона ва юк операцияларини рақамли трансформация қилиш орқали божхона назоратини ташкил этишда инсон омилини қисқартириш муҳим йўналишлардан ҳисобланади. Шу мақсадда “Божхона ва юк операциялари” автоматлаштирилган ахборот тизими ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш муҳимдир. “Божхона ва юк операциялари” ахборот тизимининг асосий мақсади божхона назорати остидаги товарларга нисбатан божхона ва юк операцияларини электрон бошқариш; юк операцияларида божхона органи мансабдор шахсининг мажбурий қатнашишидан қисман воз кечиш; товар-лар ҳаракати ҳисобининг назорати йўқолишини олдини олиш; божхона назорати ва расмийлаштируви жараёнларига сарфланадиган вақтнинг сезиларли даражада қисқартирилишига эришиш; ташқи иқтисодий фаолият қатнашчиларига кенг қулайликлар яратишдан иборат бўлиши керак.

Диссертант мамлакатимизда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг маълумотлар базаларини боғлайдиган ва хавфсиз интеграциялашган АКТ тизимларини яратиш масаласини долзарб деб ҳисоблайди. Хорижий давлатлар (Бразилия) тажрибаси шуни кўрсатадики, молиявий разведка, солиқ органлари ва коррупцияга қарши кураш агентликлари ўртасида порахўрлик жиноятига қарши курашиш борасида биргаликда таҳлилий ишларни амалга ошириш учун рақамли платформалар яратилган. Бундай АКТ тизимлари маълумотлар асосида коррупция ҳодисаларига тезкор жавоб бериш имкониятини таъминлаб, ҳуқуқни қўллаш имкониятларини кучайтиради, мураккаб идоралараро текширувларни кузатиш ва мувофиқлаштиришни осонлаштиради. Мамлакатимиз божхона органларида ҳудудий божхона бошқармалари раҳбарияти, Божхона назоратини ташкил этиш, Контрабандага қарши курашиш ҳамда Шахсий хавфсизлик бўлимлари (шўъбалари) ходимлари ўртасида маълумот алмашувини таъминлаш имконияти яратилган бўлса-да, бироқ ахборот тизимлари ўзаро интеграция қилиниб, “Юридик ва жисмоний шахслар–Божхона пости–Ҳудудий божхона бошқармаси–Божхона қўмитаси” асосидаги занжирли боғланиш назоратининг ўрнатилишини коррупцияни олдини олишдаги муҳим воситалардан бири сифатида

баҳолайди. Қолаверса, божхона тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши устидан назоратни амалга ошириш, қонун ҳужжатлари узилишларининг, шу жумладан коррупцияни олдини олиш, уларни аниқлаш ва чек қўйиш каби бир қатор асосий вазифаларини амалга оширишда божхона иши соҳасидаги умумэтироф этилган халқаро норма ва стандартларни миллий қонунчиликка имплементация қилишни жадаллаштириш тақозо этилади.

Диссертант Ўзбекистон Республикаси божхона чегараси халқаро аэропортлар орқали ҳаракатланувчи йўловчилар бўйича авиакомпаниялар томонидан олдиндан тақдим этилган маълумотлар асосида йўловчилар томонидан олдиндан содир этилиши мумкин бўлган хавфларни аниқлаш ва уларни минималлаштириш масаласини тадқиқ этади. Унга кўра, ҳар бир самолётни дунё сиёсий харитасида ҳаракат траекторияси графигини онлайн кўриб туриш имкониятини яратувчи “Масофавий божхона назорати” ахборот тизими таклиф қилинади. Ушбу тизим амалиётга жорий этилганидан сўнг, йўловчилар божхона назоратида 1-2 дақиқа ичида ўтишлари учун имконият яратилади. Мазкур тизим Хитой ва Корея давлатларининг илғор тажрибалари асосида йўловчиларга нибатан хавфни бошқариш тизимини қўллашни назарда тутиб, божхона назорати тўрт босқичда олиб борилиши таклиф қилинади: йўловчилар бўйича олдиндан тақдим этилган маълумотларни божхона органларининг хавфни бошқариш тизимида таҳлил қилинади; йўловчиларни камера тасвирлари ҳамда визуал кузатиш асосида профайлингдан ўтказилади; багажларни сканер қурилма-лари асосида таҳлилдан ўтказилади; хавф аниқланган йўловчиларни алоҳида белгиланган ҳудудда божхона назоратидан ўтказилади.

Диссертант мамлакатимизда коррупция ҳодисаларини аниқлаш ёки уларга барҳам беришга қаратилган АКТни кенг жорий этиш соҳада давлат хизматчиларини технологик билим, маданият ва кўникмаларини оширишни, автоматлаштириш борасида давлат хизматчилари ўртасида виждонлилик, ахлоқ ва бузилмасликнинг юқори стандартларини ишлаб чиқишни, қолаверса, жамоатчиликни хабардор қилиш, ҳалоллик ва ахлоқ соҳасида салоҳиятни оширишга алоҳида эътибор қаратиш лозим, деган хулосага келади. Божхона органлари мисолида нуфузли чет эл мутахассисларини жалб этган ҳолда халқаро даражадаги ўқув курсларини ташкил этишга эътиборни кучайтириш талаб этилади. Энг аввало божхона органларининг мутахассис ходимларини билим ва малакасини ошириш мақсадида, IT йўналишдаги (сунъий интеллект, дастурлаш, маълумотлар базалари ва сервер қурилмаларини маъмурлаш) халқаро даражада тан олинган ўқув курслари рўйхати ва унда қатнашадиган ходимлар рўйхатини шакллантириш керак. Мазкур рўйхат асосида ўқув курсларини ташкил этиш бўйича халқаро ташкилотларнинг грант маблағларини жалб этиш ҳамда ушбу курсларда IT мутахассисларининг иштирокини таъминлаш муҳим ҳисобланади.

Муаллиф “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонунни талқин қилиш ва қўллаш учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган ва АКТ ни татбиқ этиш билан боғлиқ бир нечта асосий атамалар ва тушунчаларни аниқ баён

этиш керак, деган фикрни илгари суради. Унинг фикрича, “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонунни амалга ошириш учун асосий таърифлар кенг қамровли ва аниқ бўлиши керак. Улар кенг тарқалган технологияларни ҳам, коррупция хавфини ҳам ўз ичига олиши ва ҳар икки жабҳада ҳам башорат қилинадиган ютуқларни ҳисобга олиши керак. Қонунчиликнинг эскирмаслиги ва ҳар бир технологик ўзгаришлар натижасида тез-тез қайта кўриб чиқилишини талаб қилмаслиги учун ҳаддан ташқари ўзига хосликдан қочиш ва оқилона мослашувчанликни таъминлаш мақсадга мувофиқдир. Энг муҳим атамаларнинг таърифлари тегишли миллий қоидалар ва халқаро конвенцияларда қўлланиладиган сўз бирикмаларига мос келиши керак, бу уларнинг бутун бошқарув экотизимида талқин қилинишининг бир хиллигини таъминлайди.

ХУЛОСА

Диссертация тадқиқоти натижалари асосида назарий, илмий ва амалий аҳамиятга эга бўлган хулосалар, тақлиф ва тавсиялар ишлаб чиқилди:

I. Коррупцияга қарши курашишда АКТдан фойдаланиш бўйича илмий-назарий хулосалар:

1) Давлатнинг коррупцияга қарши ҳуқуқий сиёсати, аввало, жинойтчиликка ва коррупцияга қарши курашишда энг янги технологиялардан фойдаланиш имконини берадиган илмий-техникавий тараққиёт ютуқларига боғлиқ эканлигини асослаган ҳолда “Электрон ҳуқумат” воситалари ва сунъий интеллект технологияларини жорий этиш Ўзбекистондаги коррупцияга қарши курашишнинг муваффақиятини таъминловчи муҳим омил эканлиги ҳақида хулосага келинди.

2) Таҳлилларга асосланган ҳолда рақамли эволюция жараёнини ҳуқуқий таъминлашда ортиқча “тартибга солиш”, “қоидалар билан ортиқча юкларни кўпайтириш” рақамли технологиялар ривожини секинлаштириши мумкинлиги ҳақидаги хавотирлар ўринли деган хулоса илгари сурилди.

3) Муайян соҳани компьютерлаштириш ва ахборотлаштириш ўрнини босқичма-босқич рақамлаштириш эгаллаши орқали коррупцияга йўл бераётган сабаб ва шарт-шароитларни аниқлаш, олдини олиш ва таҳлил қилиш учун кенг имкониятлар яратилиши ва бунинг натижасида, оддий ёки кундалик коррупцияни, шунингдек, қисман ўрта даражадаги коррупцияни йўқ қилишга ёрдам бериши ҳақида хулоса қилинди.

4) Рақамли технологиялар коррупцияга қарши курашишда асосий ва ягона механизм сифатида қаралмаслиги, коррупцияга қарши курашиш кўп жиҳатдан давлат мафкурасига, унинг ҳуқуқий сиёсатига, аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданияти кабиларга ҳам боғлиқ бўлиши ҳамда мазкур курашда рақамли технологияларнинг мутлақлашувига йўл қўймаслик ҳақида хулосага келади.

5) Мамлакатимизда божхона органларида коррупциянинг асл сабабларини аниқлаш ва уни бартараф этиш учун қонунчиликни ислоҳ қилиш ва АКТ тизимларини янгилаш билан бир қаторда божхона тартиб-

таомилларини стандартлаштириш ва соддалаштириш, ходимлар ижтимоий ҳимоясини кучайтириш ва уларни ротация қилиш (алмаштириш, ўзгартириш, қандайдир лавозимда навбатма-навбат бўлиш) каби чоралар устувор йўналиш бўлиши керак.

б) Божхона соҳасида коррупцияни олдини олиш ва бартараф этишнинг асосий стратегияларидан бири – “ягона дарча” тизимини ривожлантириш ҳисобланади. Зеро, WCO (Халқаро божхона ташкилоти), IMF (Халқаро валюта фонди) ва UNCTAD (БМТнинг савдо ва тараққиёт конференцияси) мазкур тизимни мансабдор шахсларнинг ҳисобдорлигини ошириш воситаси ҳамда божхонада коррупцияни қисқартириш учун керакли восита, деб тан олган.

II. Миллий қонунчиликни такомиллаштириш бўйича таклифлар:

7) Коррупция даражасини пасайтириши мумкин бўлган 4 та асосий омил: шаффофликни ошириш; ҳисобдорликни ошириш; “ўртадаги одам”ни истисно қилиш; фуқаролар ва давлат хизматчилари ўртасидаги масофани қисқартиришни қўллаб-қувватлаган ҳолда Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни 4-моддасига коррупцияга қарши курашишнинг асосий принциплари сифатида “давлат бошқаруви тизимини рақамлаштириш” принципини киритиш мақсадга мувофиқ, деган хулоса илгари сурилди.

8) Мамлакатимизда коррупцияга қарши курашишда рақамли технологияларни жорий этиш бўйича комплекс Миллий стратегияни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш, унда маълумотларнинг келиб чиқишини баҳолаш, маълумотлар тўпламини синовдан ўтказиш, қарор қабул қилиш алгоритмларининг шаффофлигини ошириш, сунъий интеллект тизимларининг учинчи томон аудитини ташкил этиш, нотўғри автоматлаштирилган қарорлар учун жавобгарлик механизмларини кучайтириш, маълумотларни манипуляция қилишга қарши ишончли киберхавфсизликни жорий этиш ва фуқароларнинг рақамли маълумотларидан нотўғри фойдаланишни олдини олиш учун махфийлик тартиб-таомилларини такомиллаштириш кабилар мазкур Стратегиянинг асосий йўналишларига айланиши лозим.

9) Божхона органларида очиқликка оид қонунчиликка тўлиқ риоя этиш ҳамда божхона тизимида очиқлик принципларига амал қилиш даражасини ошириш мақсадида Божхона хизмати органлари фаолиятининг очиқлиги концепциясини қабул қилиш лозим, деган хулосага келинди.

10) Божхона хизмати органлари фаолиятининг очиқлиги концепцияси Умумий қоидалар, божхона органлари фаолияти очиқлигининг жорий ҳолати, божхона органлари фаолиятида очиқликни таъминлашининг мақсади, принциплари ва асосий йўналишлари, божхона органлари фаолиятида очиқлик индексининг асосий индикаторлари, Концепцияни амалга оширишдан кутилаётган натижалар каби боблардан иборат бўлиши лозим. Концепцияда божхона органлари фаолиятида очиқлик индексининг асосий индикаторлари назарда тутилиши таклиф қилинади.

11) Шаффофлик ва ҳисобдорлик етарли даражада кафолатланмасдан амалга оширилатган давлат хизматлари ва вазифаларини рақамлаштириш катта коррупциявий хавф-хатарларни келтириб чиқаришини, шундай экан, божхона органлари ахборот тизимларига босқичма-босқич сунъий интеллект элементларини жорий этиш ва унинг ҳуқуқий асосларини қонунчиликда мустаҳкамлаш зарур.

12) Божхона органларида “Божхона қиймати” ААТда – товарга мақбул божхона қийматини излаб чиқаришда; “ЭБР” ва ХБТ ААТда – товарларнинг ТИФ ТН коди, божхона қиймати, миқдори, имтиёз ва ставкалар тўғри белгиланганлигини аниқлашда; “Е-тижорат” ААТда – товарларнинг ТИФ ТН коди, божхона қиймати, миқдорини яширмаганлиги каби йўналишларда босқичма-босқич сунъий интеллект элементларини жорий этиш ва унинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш зарур.

13) Божхона қўмитаси кадрлар хизматининг фаолиятини соддалаштириш ва автоматлаштириш, назорат тизимини ўрнатиш ҳамда фаолиятига тегишли турли хиллардаги таҳлилларни яратиш, вакант лавозимларни қисқа фурсатларда муносиб номзодлар билан жамлаш, ходимларга тегишли бўлган барча ҳужжатларнинг юритилишини тўлиқ электрон кўринишга ўтказиш ва ҳисоботларни қисқа фурсатларда бажаришни норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солиш лозим.

14) Божхона хизматини ташкил этишнинг рақамли компонентлари ва уларни ҳуқуқий тартибга солиш доирасида коррупция ҳолатлари билан бевосита боғлиқ бўлган кибержиноятлар учун жавобгарликни ҳуқуқий тартибга солувчи қонунчиликни такомиллаштириш лозим.

15) Рақамли далилларни тўплаш, киберкриминалистика таомиллари, терговни издан чиқаришга қаратилган бузиб киришга уринишларни суд орқали таъқиб қилиш ва онлайн каналлар орқали ноқонуний ўтказилган активларни қайтариб олишга қаратилган нормаларни қонунчиликда мустаҳкамлаш вақти келди.

16) “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонунни талқин қилиш ва қўллаш учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган ва АКТ ни татбиқ этиш билан боғлиқ бир нечта асосий атамалар ва тушунчаларни аниқ баён этиш керак.

III. Ўзбекистон Республикаси Божхона органлари ва бошқа давлат органлари тизимида коррупцияга қарши курашишда АКТдан фойдаланишнинг самарадорлигини оширишга қаратилган амалий тавсиялар:

17) Автоматлаштириш ўз-ўзидан божхонада коррупцияга қарши тўлиқ ечим бўлиб хизмат қилмаслиги ва “ягона дарча” тизимини ривожлантириш коррупцияни комплекс тарзда бартараф қилиш учун бошқа чора-тадбирлар билан бирга амалга оширилиши лозим.

18) Рақамли технологиялар фуқароларнинг ўз ҳуқуқларини амалга ошириш жараёнларини сезиларли даражада тезлаштириши ва осонлаштиришини назарда тутган ҳолда АҚШ, Буюк Британия, Канада, Германия,

Польша, Австралия тажрибасидан келиб чиқиб, келажакда давлат ва жамиятнинг коррупцияга доир энг долзарб ва ўткир муаммоларини аниқлаш ва олдини олишда электрон петицияларни жорий этиш керак.

19) Сунъий интеллект инструментини қуйидаги ахборот тизимларини такомиллаштиришда қўллаш мумкин: барча ахборот тизимларида – сканер ҳужжатларни ҳақиқийлигини аниқлашга, улардаги маълумотларни ахборот тизимидаги маълум бир майдонлардаги рақам ва белгилар билан солиштиришга имкон яратади; “Авто”, “Темирўл”, “Е-транзит” ва бошқа рентген тасвирларини қайта ишлайдиган ахборот тизимларида рентген тасвирларини ва сканер қилинган ҳужжатдаги товарлар миқдорини солиштириш, шунингдек контрабанда товарларини аниқлашда қўлланилиши мумкин; Чегара божхона постларини махсус камералар ва турникетлар билан жиҳозлаш орқали ҳар бир ҳаракатланувчи фуқаро учун бошқа ахборот тизимларидан олинган маълумотлар таҳлили, шунингдек, фуқаронинг багажи бўйича рентген тасвирлари ҳамда фуқаронинг турникетгача бўлган ҳаракатларини қайта ишлаш орқали аниқ хавфларни аниқлаш ва уларни божхона назоратидан ўтказиш самарадорлигини ошириш орқали чегара божхона постларидан фуқаролар ҳаракати тезлигини бир неча баробарга ошириш имкони юзага келади.

20) Коррупциясиз божхона хизматини яратиш, унинг ахборот тизимларини сунъий интеллект элементлари билан бирлаштириш, коррупция хавфи моделларини ўрганиш асосида божхона расмийлаштируви жараёнларини рақамлаштириш ва божхона органларида коррупциявий хавфи юқори бўлган лавозимларни эгаллаб турган ходимлар фаолиятини тизимли мониторинг қилишнинг ҳуқуқий механизмларини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш лозим;

21) Божхона қўмитаси кадрлар хизматининг фаолиятини соддалаштириш ва автоматлаштириш, назорат тизимини ўрнатиш ҳамда фаолиятига тегишли турли хиллардаги таҳлилларни яратиш, вакант лавозимларни қисқа фурсатларда муносиб номзодлар билан жамлаш, ходимларга тегишли бўлган барча ҳужжатларнинг юритилишини тўлиқ электрон кўринишга ўтказиш ва ҳисоботларни қисқа фурсатларда бажаришни норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солиш таклиф қилинади;

22) Мамлакатимизда коррупцияга мойил бўлган соҳаларни ҳисобга олган ҳолда АКТнинг илғор таҳлилларини жорий қилиш бўйича божхона назорати остидаги товарларга нисбатан божхона ва юк операцияларини электрон бошқариш, божхона ва юк операцияларини рақамли трансформация қилиш орқали божхона назоратини ташкил этишда инсон омилини қисқартириш мақсадида “Божхона ва юк операциялари” автоматлаш-тирилган ахборот тизими ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш лозим.

23) Божхона чегарасида халқаро аэропортлар орқали ҳаракатланувчи йўловчилар бўйича авиакомпаниялар томонидан олдиндан тақдим этилган маълумотлар асосида йўловчилар томонидан олдиндан содир этилиши мумкин бўлган хавфларни аниқлаш ва уларни минималлаштиришнинг ҳуқуқий механизмларини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш зарур.

24) Божхона органларида ҳудудий божхона бошқармалари раҳбарияти, Божхона назоратини ташкил этиш, Контрабандага қарши курашиш ҳамда Шахсий хавфсизлик бўлимлари ходимлари ўртасида “Юридик ва жисмоний шахслар–Божхона пости–Ҳудудий божхона бошқармаси–Божхона қўмитаси” асосидаги занжирли боғланиш назорати ўрнатилиши лозим.

25) Мамлакатимизда коррупция ҳодисаларини аниқлаш ёки уларга барҳам беришга қаратилган АКТни кенг жорий этиш соҳада давлат хизматчиларини технологик билим, маданият ва кўникмаларини оширишни, автоматлаштириш борасида давлат хизматчилари ўртасида виждонлилик, ахлоқ ва бузилмасликнинг юқори стандартларини ишлаб чиқишни, қолаверса, жамоатчиликни хабардор қилиш, ҳалоллик ва ахлоқ соҳасида салоҳиятни оширишга алоҳида эътибор қаратиш лозим.

**SCIENTIFIC COUNCIL AWARDING SCIENTIFIC DEGREES
DSc.31/31.12.2020.Yu.67.01 AT THE LAW ENFORCEMENT ACADEMY
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN**

**LAW ENFORCEMENT ACADEMY OF THE REPUBLIC OF
UZBEKISTAN**

MAVLONOV AKMALKHUJA YUSUPOVICH

**IMPROVING THE ORGANIZATIONAL AND LEGAL BASIS FOR
THE USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION
TECHNOLOGIES IN THE FIGHT AGAINST CORRUPTION (USING THE
EXAMPLE OF CUSTOMS AUTHORITIES)**

12.00.12 – Problems of corruption (legal sciences)

**DISSERTATION ABSTRACT
of doctor of philosophy (PhD) on science in law**

Tashkent-2024

The topic of the Doctor of Philosophy (PhD) dissertation was registered in the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovation under №V2021.4.PhD/Yu658 (2024.1.PhD/Yu658).

The dissertation work was completed at the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan.

The abstract of the dissertation is posted in three languages (Uzbek, English, Russian (resume)) on the website of the Scientific Council (www.proacademy.uz) and the Information and Education portal “Ziyonet” (www.ziyonet.uz).

Scientific supervisor:	Mamasiddikov Muzaffarjon Musajonovich doctor of legal sciences, professor
Official opponents:	Tillabaev Mirzatillo Alisherovich doctor of legal sciences, professor Boboev Mirshod Murotovich Doctor of Philosophy in Legal Sciences
Lead organization:	Republic of Uzbekistan University of Public Security

The defense of the dissertation will take place “25” December 2024 at 15:00 at a meeting of the Scientific Council DSc.31/31.12.2020.Yu.67.01 at the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan. (Address: 100047, Tashkent, Yunusabad district, Rixsiliy street, 9. Tel.: (99871) 202-04-96; e-mail : info@proacademy.uz).

The dissertation can be found at the Information and Resource Center of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan (registered under № 52). (Address: 100047, Tashkent, Yunusabad district, Rixsiliy street, 9. e-mail : info@proacademy.uz).

The abstract of the dissertation was sent out “13” december 2024.
(registry protocol № 18 dated “13” december 2024).

M.T.Turgunov
Chairman of the academic council for awarding scientific degrees, etc., doctor of legal sciences, associate professor

Sh.I. Shayzakov
Scientific secretary of the scientific council granting scientific degrees, doctor of philosophy (PhD) in legal sciences, associate professor

M.A. Aminjonova
Chairman of the Scientific Seminar under the Academic Council, Doctor of Legal Sciences, Professor

INTRODUCTION (annotation of the Doctor of Philosophy (PhD) thesis)

Relevance and necessity of the dissertation topic. Customs authorities around the world have three main functions: collecting duties and taxes, protecting and securing borders, and facilitating legitimate trade.⁷ Digitalization of customs procedures, data analysis, information sharing and innovative work in the fight against corruption in the field of FA1 (Technology and Innovation) of the Strategic Plan of the World Customs Organization for 2022-2025 (Strategic Layers) moving to “mobile customs” through methods, SMART (secure, measurable, automated, risk management-based and technology-based) attempts to build borders, creating a proper ecosystem based on international trade chains supported by safe, efficient and innovative solutions.⁸ In order to achieve this goal, it is necessary to study the legal basis of the use of information and communication technologies (hereinafter referred to as ICT) in the fight against corruption in the customs authorities, to facilitate trade, improve risk management, and to gradually introduce a digital environment in the field for the effective implementation of customs duties.

The possibility of various advanced technologies, such as data analysis, artificial intelligence and analysis of scanned images, is widely discussed in the system of customs authorities. In particular, due to the increased volume of trade and limited human resources, the widespread introduction of ICT as a means of effective control in customs authorities, the digitization of customs operations, for example, cargo tracking processes, the establishment of tax-customs electronic information exchange, integration and interoperability between different ICT systems trends such as fighting corruption by using its capabilities and finally improving the legislation are developing.⁹

The 89th goal of the “Uzbekistan - 2030” Strategy, which envisages the goal of building a new Uzbekistan, is to achieve an increase of at least 50 points in the Corruption Perception Index published by the international organization “Transparency International”, to develop 100% of normative legal documents based on the principle of “corruption-free legislation” indicators such as provision were provided.¹⁰ This, in turn, requires the conceptualization and development of the legal basis for the introduction of digital systems and platforms in the implementation of activities related to the fight against corruption in customs authorities. After all, the head of our state emphasized that making the customs system free from corruption is the most important task, and this sector should be an example for other state agencies.¹¹ Therefore, taking into account world innovations and best practices, it is necessary to comprehensively update the institutional and legal framework for fighting corruption in customs bodies, increase the digital capabilities of state

⁷Communication Handbook for Customs Administrations. World Customs Organization // https://www.wcoomd.org/media/wco/global/layout/logo/wco_new_logo.png?h=74&la=en&w=366

⁸WCO Strategic Plan 2022-2025 // <https://www.wcoomd.org/en/about-us/what-is-the-wco/strategic-plan.aspx>

⁹See Tadatsugu Matsudaira, Jonathan Koh. Chapter 7: Customs Administration and Digitalization. 15 Jun 2022 // <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9798400200120/CH007.xml>

¹⁰National database of legislative information, 12.09.2023, No. 06/23/158/0694; 29.12.2023, No. 06/23/214/0984.

¹¹Making the customs system free from corruption is a top priority. On February 17, 2022, President Shavkat Mirziyoyev held a meeting on the issues of further reforming the customs system and turning it into a corruption-free sector (17.02.2022) // <https://president.uz/uz/lists/view/4985>

bodies, and at the same time, in the interest of the public, to organize the wide application of new technologies based on transparency, accountability and ethical requirements of researching the legal basis determines the relevance of the selected thesis work.

The newly revised Constitution of the Republic of Uzbekistan (2023), the Customs Code (2016), the Law “On Combating Corruption” (2017), the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan “On Additional Measures to Improve the System of Combating Corruption in the Republic of Uzbekistan” (2020), “On Reforming the Customs Administration and Improving the Activities of the State Customs Service of the Republic of Uzbekistan” (2020), “Further Improving the Anti-Corruption System and Decrees (2023) “On measures to increase the effectiveness of the system of public control over the activities of state bodies and organizations”, “On the strategy of Uzbekistan - 2030” (2023), “On additional measures on the effective organization of anti-corruption activities” (2021), “On measures to improve mechanisms for eliminating corruption risks in the field of public administration and to expand public participation in this field” (2022) serves to a certain extent for the implementation of the tasks defined in its decisions and other legal documents on the subject.

Correspondence of the research to the priorities of the republic's science and technology development. This dissertation was carried out in accordance with the priority direction of the republican science and technology development on “Formation of a system of innovative ideas and ways of their implementation in the social, legal, economic, cultural and spiritual-educational development of the information society and the democratic state”.

The level of study of the problem. The organizational and legal issues of using ICT in the fight against corruption in the case of customs authorities have not been studied as an independent research object in the Republic of Uzbekistan as a dissertation topic. In this place, legal scholars of our country such as B.Akhrorov, E.Kolenko, B.Ismailov, U.Tukhtasheva, V.Karimov, A.Rasulev, M.Mamasiddikov, M.Boboev, U.Aloev and T.Kenjaev researched the use of ICT opportunities on fighting against corruption to one or another degree. However, these scientific studies are largely devoted to the general principles of fighting corruption, and there are no integrated monographic studies aimed at researching the scientific-theoretical and methodological foundations of the use of ICT in the fight against corruption, especially in the case of customs authorities.

Researching and studying the scientific-theoretical and practical aspects of the use of ICT in the fight against corruption is the contribution of scientists from more developed foreign countries. In particular, Controlling corruption (Combating corruption) by professor R. Klitgaard of the University of California, legalization of proceeds from criminal activities by European scientists Eve Sampson, V. Tanzi Corruption around the world: its causes, consequences and measures to eliminate it, the role of electronic government in the fight against corruption by T.B.Andersen , F. López-Iturraea, I. Pastor Sanz predicting public corruption through neural systems: the case of Spain, while Addo, Atta & P.K.Senyo developing digitization and public corruption in countries: concept and research agenda, Jaanus Karv E-Government

and its potential to reduce corruption, Haafst, Robert impact of digitalization on corruption, Goel, Nelson and Naretta conducted research on misuse of information technology for corruption.

Issues such as the general characteristics of the use of ICT in the fight against corruption in the CIS (*The Commonwealth of Independent States*) countries, the role and importance of early detection and prevention of corruption risks are discussed in the scientific research of Yu.Truntsevsky, E.Talapina, A.Ovchinnikov, A.Valiakhmetova and G. Gref.¹²

The above principles are not only necessary to carry out scientific research within the chosen topic of the dissertation, but also created the basis for comprehensive scientific study for the first time as an independent study. The results of the dissertation will serve as one of the methodological bases for similar scientific studies in the future.

The connection of the dissertation research with the research plans of the higher education institution where the dissertation was completed. The topic of the dissertation was included in the research plan of the Academy of Law Enforcement of the Republic of Uzbekistan and was implemented within the framework of the priority direction such as “Improving the organizational and legal basis of the use of ICT in the fight against corruption on the example of customs authorities” (2021-2024).

The purpose of the study Improving the organizational and legal basis of ICT use in the fight against corruption on the example of the customs authorities of the Republic of Uzbekistan offer on and development of recommendations.

Tasks of the research:

analysis of the social necessity and theoretical foundations of the use of ICT in the fight against corruption;

studying the legal regulation of the use of ICT in the fight against corruption;

study of the principles of combating corruption in customs authorities and problems related to their application;

reveal the methods, evolution and specific features of using ICT in the fight against corruption in customs authorities;

identification of shortcomings in the legislation regulating the use of ICT in the fight against corruption in customs authorities;

research of digital components of organization of corruption-free customs service and issues of their legal regulation;

to study the strategic possibilities and priority initiatives of using ICT in the fight against corruption in customs bodies;

Improving the legislation aimed at regulating ICT in the fight against corruption in the customs authorities of Uzbekistan consists in developing proposals and recommendations for improving the practice of law enforcement.

Research object the forms socio-legal relations related to improving the use of ICT in the fight against corruption in customs bodies.

¹²Scientific studies of scientists and experts related to the topic are listed in the list of references of the dissertation.

The subject of research the scientific-theoretical approaches aimed at improving the use of ICT in the fight against corruption in customs bodies, national legislative documents and practice, international standards and the experience of foreign countries.

Research methods. Analysis and synthesis of scientific knowledge, logic, historical-legal, comparative-legal analysis, survey, analysis of practical materials and other methods were used to solve the tasks. All of these methods served to ensure the accuracy and validity of the results of the dissertation research to a certain extent.

The scientific novelty of the research is as follows:

the necessity of adopting the concept of openness of the activities of the Customs Service, aimed at increasing the level of adherence to the principles of openness in the activities of the customs system, is justified;

the need to create a corruption-free customs service, to integrate its information systems with elements of artificial intelligence, to digitize customs clearance processes based on the study of corruption risk models, and to develop and implement legal mechanisms for systematic monitoring of the activities of employees holding positions with a high risk of corruption in customs bodies is substantiated;

the need to simplify and automate the activities of the Customs Committee's personnel service, establish a control system and create various types of analyzes related to its activities, fill vacant positions with qualified candidates in a short time, fully electronicize the management of all documents related to employees, and regulate the timely execution of reports with regulatory legal acts has been substantiated;

the need to develop legal mechanisms to identify and minimize potential risks posed by passengers in advance, based on information provided in advance by airlines on passengers moving through international airports, is justified.

The practical results of the research are as follows: In order to scientifically and theoretically improve the organizational and legal basis of improving the use of ICT in the field of combating corruption, the “Customs Officer” automated information system, the “Auto” module of the “E-Transit” the automated information system, the “Railway” module of the “E-Transit” the automated information system , electronic service “cargo.customs.uz”, the automated information system “Electronic assessment of corruption risks in the service of customs authorities”, the automated information system “Customs and cargo operations”, the electronic service “Cargo operations”, the automated information system “Remote customs control” and the automated information system “Green Energy” has been developed;

Article 28 of the Law of the Republic of Uzbekistan “On Combating Corruption” contains proposals for the introduction of legal grounds for the protection of persons reporting corruption-related offenses and their close relatives;

According to the decision of the President of the Republic of Uzbekistan dated July 6, 2021, “On additional measures to effectively organize anti-corruption

activities” No. PR-5177, the open competition of the leaders of the anti-corruption “compliance-control” structure, which will be held by state organizations together with the Anti-Corruption Agency on the basis of which the procedure for agreeing with the Agency on the issue of hiring and dismissal and the main tasks of this structure was developed;

on the basis of the analysis of the problems arising in the effective organization of the anti-corruption “compliance-control” system, on the introduction of the anti-corruption internal control (compliance) system (2021) and the manuals on the introduction of the anti-corruption internal control (compliance) system (completed new edition) (2022) was developed;

a proposal was developed by the leaders of the state organization to establish administrative responsibility for not effectively organizing anti-corruption measures in the organization they lead;

Anti-corruption scientific research for the purpose of improving the qualifications of employees of the anti-corruption “compliance-control” structure and proposals for the organization of the analysis center were developed.

Reliability of research results. The research is based on national legal norms, international standards, the experience of developed foreign countries, sociological research based on questionnaires, interview forms, statistical data analysis, identification of problems in the practice of law enforcement, testing of the model of actions aimed at solving them through methodological recommendations, the results of which affect the effectiveness of activities. formalized with relevant documents. 26 author's certificates were obtained and attached to the thesis. The results of the research were tested and published in leading national publications of the republic and collections of international journals and scientific-practical conferences. It was approved by the competent state bodies with documents on the implementation of the results and implemented in legal documents and practice.

Scientific and practical significance of research results. The scientific significance of the research results is that the scientific conclusions, proposals and recommendations presented in it will be used in future scientific activities, law-making, law enforcement, in conducting new scientific studies related to the improvement of the organizational and legal foundations of the ICT system in the field of combating corruption, as well as “Problems of Corruption”. In the teaching of modules such as “Using ICT in the fight against corruption”, conducting lectures, seminars and practical exercises in educational processes, as well as educational, can be used in the preparation of educational manuals. The practical significance of the research results is that the scientific-theoretical conclusions, practical proposals and recommendations put forward in it can be used to improve the legislation in the field of fighting corruption, to prepare the drafts of relevant normative legal documents, to create methodological bases for the use of ICT opportunities for the employees of state customs bodies responsible for fighting corruption, as well as scientific and methodological manuals for students and explained by the possibility of use in the development and educational process of the Academy of Law Enforcement of the Republic of Uzbekistan, the Customs Institute, students of higher educational institution.

Introduction of research results. The results obtained on the basis of the research are expressed in the following:

Based on the proposals to fully comply with the legislative acts on the openness of the activities of state authorities and management bodies and to increase the level of adherence to the principles of openness in the activities of the customs system, the “Concept of the Openness of the Activities of Customs Service Bodies” was developed and put into practice by Order No. 145 of the Customs Committee of the Republic of Uzbekistan dated June 18, 2022 (Act of the Customs Committee under the Ministry of Economy and Finance of the Republic of Uzbekistan dated August 21, 2024 No. 6/05-24-00362). The implementation of these proposals served to further improve the policy of openness in the activities of customs bodies;

The proposals on creating a corruption-free customs service, integrating its information systems with elements of artificial intelligence, digitizing customs clearance processes based on the assessment of corruption risk models, and systematically monitoring the activities of employees occupying positions with a high risk of corruption in customs bodies were used in the development of the information system "Corruption Risk Management" (Act of the Customs Committee under the Ministry of Economy and Finance of the Republic of Uzbekistan dated August 21, 2024 No. 6/05-24-00362). The implementation of these proposals into practice served to increase the efficiency of digitizing customs clearance processes and systematically monitoring the activities of employees occupying positions with a high risk of corruption in customs bodies;

In order to simplify and automate the activities of the personnel service of the Customs Committee of the Republic of Uzbekistan, to establish a control system and create various analyzes related to its activities, to fill vacant positions with suitable candidates in a short period of time, to transfer the management of all documents related to employees to 100% electronic form and to complete reports in a short period of time, “Customs employee” automated information system was developed and put into practice by the order of the Customs Committee No. 134fou (for official use) dated June 8, 2022 (Act of the Customs Committee under the Ministry of Economy and Finance of the Republic of Uzbekistan dated August 21, 2024 No. 6/05-24-00362). The implementation of this proposal in practice made it possible to simplify and automate customs activities, ensure transparency and objectivity in personnel policy, and effectively use modern information and communication technologies in the field of working with personnel;

Proposals to develop legal mechanisms for identifying and minimizing potential risks posed by passengers moving through international airports were used in the creation of the "Remote Customs Control" information system (Act of the Customs Committee under the Ministry of Economy and Finance of the Republic of Uzbekistan dated August 21, 2024 No. 6/05-24-00362). The adoption of this proposal served to identify and minimize potential risks posed by passengers and prevent violations of customs legislation, based on information provided in advance by airlines on passengers moving across customs borders at international airports of the republic.

Approval of research results. The research results were discussed at 9 scientific-practical conferences (5 international, 4 republican)

Publication of research results. 16 scientific works on the topic of the dissertation, including 5 in international journals, 2 scientific articles in scientific journals listed in the OAC, 5 in international conferences, 4 in national conferences in the form of theses were published.

The structure and scope of the dissertation. The structure of the dissertation consists of an introduction, three chapters, a conclusion, a list of references and appendices. The total volume of the dissertation is 140 pages.

THE MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

In the introductory part of the dissertation work, the relevance and importance of the dissertation topic, the dependence of the research work on the main priority directions of the development of science and technology of the republic, the level of research of the researched problem, the compatibility of the dissertation topic with the research work of the higher educational institution where the dissertation is being carried out, the goals and tasks, object and subject of the research, methods, scientific novelty and practical result of research, reliability of research results, scientific and practical significance of research results, their current information about the implementation, approval of the research results, publication of the results, and the volume and structure of the dissertation.

Chapter 1 of the dissertation entitled “Theoretical and legal foundations and principles of the use of information and communication technologies in the fight against corruption in the customs authorities” describes the necessity and theoretical foundations of the use of ICT in the fight against corruption, the legal regulation of the use of ICT in the fight against corruption in the customs authorities, transparency in the fight against corruption the principle and issues related to its application in customs authorities were studied.

Based on the fact that the state's anti-corruption legal policy depends primarily on the achievements of scientific and technical development that allow the use of the latest technologies in the fight against crime and corruption, the dissertation concludes that the introduction of “Electronic Government” tools and modern technologies is an important factor that ensures the success of the fight against corruption in Uzbekistan. At the same time, based on the analysis avoiding excessive haste in the legal regulation of the digital evolution process, excessive “regulation”, “increasing excessive burdens with regulations” digital technologies stresses that concerns that it may slow down development are justified.

The author comes to the conclusion that computerization and informatization of a specific field can be replaced by step-by-step digitalization, and through digitalization, wide opportunities can be created to identify, prevent, and analyze the causes and conditions leading to corruption. In his opinion, the digital environment not only greatly facilitates access to information, but also allows sharing of information about corrupt relationships, extortion by officials. It allows us to

conclude that generalization helps to eliminate, first of all, simple or everyday corruption, as well as partially middle-level corruption.

Based on the experience of the USA, Great Britain, Canada, Germany, Poland, Australia, in terms of the fact that digital technologies evaluates a positive condition that significantly speed up and facilitate the processes of citizens' exercise of their rights, electronic petitions are positively used in identifying and preventing the most urgent and acute problems of the state and society related to corruption.

Mohamed Mahmood, who conducted a special study on the impact of digital technologies on corruption, said the following 4 main factors that can reduce the level of corruption: increase transparency; increase accountability; eliminating the “man in the middle”; the Republic of Uzbekistan in support of reducing the distance between citizens and civil servants of putting forward the conclusion that it is appropriate to include the digitalization of the public administration system as the main principles of the fight against corruption in Article 4 of the Law “On Combating Corruption”.

At the same time, the researcher that digital technologies should not be considered as the main and only mechanism in the fight against corruption, because the fight against corruption depends in many ways on the ideology of the state, its legal policy, the legal consciousness of the population and legal culture, and there is a concern that the absolutization of digital technologies in this struggle may create a new, most terrible type of totalitarianism - a “digital concentration camp”.

In order to achieve an increase of at least 50 points in the Corruption Perception Index published by the international organization “Transparency International”, to ensure that 100 percent of regulatory legal documents are developed based on the principle of “corruption-free legislation”, customs authorities in our country. In order to identify the root causes of corruption and eliminate it, along with reforming the legislation and updating IT systems, standardizing and simplifying customs procedures, strengthening the social protection of employees and their rotation (replacement, change, rotation in some position). It is justified that such measures should be a priority. The dissertation argues that one of the main strategies for preventing and eliminating corruption in the customs sector is the introduction of the “Single window” system, and WCO (International Customs Organization), IMF (International Monetary Fund) and UNCTAD (UN Conference on Trade and Development) approve this system on discretion of individuals shows that it is recognized as a tool to increase transparency and accountability and a necessary tool to reduce customs corruption.

According to the reader, it was possible to reduce corruption through the introduction of the “Single window” system in the customs offices of the Philippines, Georgia and Qatar. Because these systems are officials and significantly reduced face-to-face interactions between customers, increased transparency of customs authorities and eased access to relevant information, and strengthened reporting processes of customs authorities through electronic auditing of all processes. However, the researcher concludes that the implementation of automation and the “Single window” system by itself will not serve as a complete solution to

corruption in the customs office, they should be implemented together with other measures in order to comprehensively eliminate corruption.

Based on the analysis of legal literature, the reader concludes that digitization of public administration in different countries is scattered and unsystematic and developing on the basis of opposite directions, in 18 of the 46 studies on the field, it was determined that digitization for the purpose of fighting corruption has a strategic nature, and in 5, digitization is based on best practice. The author puts forward important conclusions, such as the development and adoption of a comprehensive national strategy for the introduction of digital technologies in the fight against corruption in our country, and the creation of an independent supervisory organization with strong investigative and enforcement powers for the fight against corruption. This includes assessing data provenance, testing datasets, increasing transparency of decision-making algorithms, establishing third-party audits of artificial intelligence systems, strengthening accountability mechanisms for incorrect automated decisions, implementing robust cybersecurity against data manipulation and misuse of citizens' digital data. modern in the fight against corruption in our country, such as improving confidentiality procedures for prevention should become the main directions of the strategy for the use of ICT.

The need to adopt the concept of openness of the activities of the Customs Service bodies in order to fully comply with the laws on openness and to increase the level of adherence to the principles of openness in the activities of the customs system is substantiated in the research work. According to the reader this Concept should consist of chapters such as General rules, the current state of openness of the activities of customs authorities, the purpose, principles and main directions of ensuring openness in the activities of customs authorities, and the expected results from the implementation of the Concept. In the concept, it is proposed to provide the main indicators of the openness index in the activities of customs authorities. At the same time, the author the principle of transparency indicates that it should have certain limitations. Consequently, the transparency that exists without any restrictions can in turn lead to actions that do not create any consequences for the violators.

The second chapter of the dissertation, known as “Organizational and legal problems in the field of information and communication technologies in the fight against corruption in the customs authorities”, describes the methods, evolution and characteristics of the use of ICT in the fight against corruption, the analysis of the legislation regulating the use of ICT in the fight against corruption, and the digital organization of the corruption-free customs service components and issues of their legal regulation have been researched.

Based on the analysis, the author justifies that the digitization of public services and tasks, which are carried out without sufficient guarantees of transparency and accountability, creates great corruption risks, therefore, there is a need to gradually introduce elements of artificial intelligence into the information systems of customs authorities and to improve its legal framework. Analyzes show that one of the most advanced directions in applying artificial intelligence methods to customs information systems today is the NLP (Natural language processing) method. China

has been using artificial intelligence to create robotic customs inspectors since 2016. The dissertation notes the importance of using artificial intelligence to automate data analysis and identify suspicious activity by customs authorities, positively evaluating the experience of foreign countries that have introduced artificial intelligence in automated information systems in customs authorities, Australia, China, the USA, and Japan. An artificial intelligence system created by the Customs Service can analyze millions of images per second to detect the smuggling of drugs and other illegal goods.

Evaluating the effectiveness of artificial intelligence according to the thesis and several pilot projects should be initiated to identify potential problems. The artificial intelligence tool can be used in the following information systems: In “Customs value” – when searching for the acceptable customs value for goods; In “ECC” and “RMS” AIS–HS code of goods, customs value, quantity, allowance and in determining whether rates are properly set; “E-commerce” allows to use HS code of goods, customs value, amount not hidden.

Also, the artificial perception tool can be used in the improvement of the following information systems: in all information systems - the scanner makes it possible to determine the authenticity of documents, to compare the information in them with the numbers and symbols in certain fields in the information system; It can be used to compare X-ray images and the amount of goods in the scanned document in information systems that process X-ray images “Auto”, “Railway”, “E-transit” and other, as well as to identify contraband goods; By equipping border customs posts with special cameras and turnstiles, by analyzing data from other information systems for each moving citizen, as well as by processing X-ray images of the citizen's luggage and the citizen's movements up to the turnstile, identifying specific risks and increasing the efficiency of their customs control it will be possible to increase the speed of citizens' movement several times from the posts.

Analyzing the legislation regulating the use of ICT in the fight against corruption, the researcher concludes that there is a need to improve the legislation regulating responsibility for cybercrimes directly related to corruption cases. It is also time to legislate for digital evidence collection, cyber forensics methods, prosecution of hacking attempts to derail investigations, and recovery of assets illegally transferred through online channels.

In the research work of the dissertation, the digital components of the organization of the corruption-free customs service and their legal regulation are discussed and emphasizes that the attestation commission is an important link in the management of customs employees, it takes into account the activity of this employee in the management of foreign trade operations when evaluating the professional qualities of each employee. However, the fact that the entire life cycle of the customs service is covered by integrated information systems today, taking into account that these tasks are organized in an automated mode, limiting the human factor, suggests the digitization of the following processes:

- when illegal decisions are made by a customs officer during customs clearance of foreign trade goods, which lead to incorrect calculation of customs fees,

to identify, register and take into account them on the basis of the knowledge base of artificial intelligence;

- maintaining a complete electronic list of customs officers who have repeatedly made mistakes during customs clearance;
- formation of a list of employees who performed unsatisfactory and did not achieve efficiency in the process of customs inspection of foreign trade goods;
- effective against customs officers who make mistakes during customs clearance of foreign trade goods and support decision-making on the use of preventive measures;
- encourage compliance with the principles of fairness in rotation, salary and appointment of employees to higher positions;
- development of an information and technical platform of artificial intelligence aimed at identifying hidden corruption schemes and eliminating them;
- help to eliminate corrupt elements in the ranks of customs authorities and increase the level of healthy social environment;
- providing necessary information to the process of developing measures aimed at eliminating the identified corruption risk and preventing them in the future;
- development and implementation of an information and technical platform for optimal use of existing forces and means of customs authorities.

In the research work of the reader, the Customs committee justified the need to simplify and automate the activities of the personnel service, establish a control system, fill vacant positions with suitable candidates in a short period of time, transfer the management of all documents related to employees to a fully electronic form, and regulate the completion of reports in a short period of time with regulatory legal documents. Therefore, through the “Customs Officer” automated information system, keeping accounts of state units of customs authorities, controlling their aggregation; keeping records of customs employees' admission to service, completion of service and release from service (retirement); automatic calculation of the terms of awarding special titles, rotation and attestation to customs officers; automation of which position employees are included in the reserve and to which position they can be recommended; keeping track of employees who have been promoted and disciplined and who have a valid disciplinary sanction; control over the activity of personnel service and automatic analysis of information on the activity of employees; it will be possible to enter and download information about employees and their close relatives, as well as electronic copies of documents related to them.

In the third chapter of the dissertation entitled “Issues of development of information and communication technologies in the fight against corruption in Uzbekistan”, the strategic possibilities and priorities of the use of ICT in the fight against corruption in the customs authorities, prospects for improving the legislation on the introduction of ICT in the system of fighting against corruption in Uzbekistan are researched.

According to the researcher, as in the experience of other foreign countries, it is necessary to introduce advanced ICT analyzes in Uzbekistan, taking into account the sectors prone to corruption. For example, reducing the human factor in the organization of customs control through electronic management of customs and

cargo operations for goods under customs control, digital transformation of customs and cargo operations is considered one of the important directions. For this purpose, it is important to develop and put into practice the automated information system “Customs and cargo operations”. The main goal of the “Customs and cargo operations” information system is electronic management of customs and cargo operations in relation to goods under customs control; partial waiver of the mandatory participation of an official of the customs body in cargo operations; prevent the loss of control of the account of movement of goods; achieving a significant reduction in the time spent on customs control and clearance processes and should be to create wide facilities for the participants of foreign economic activity.

The reader considers the issue of creating secure integrated ICT systems connecting the databases of law enforcement agencies in our country to be urgent. The experience of foreign countries (Brazil) shows that financial intelligence, tax authorities and anti-corruption agencies have created digital platforms for joint analytical work on combating bribery. Such ICT systems provide the ability to quickly respond to corruption incidents based on information, strengthen law enforcement capabilities, and facilitate the monitoring and coordination of complex interagency investigations. Although the customs authorities of our country have created an opportunity to ensure the exchange of information between the management of regional customs departments, the organization of customs control, the fight against contraband, and the employees of personal security departments (subsidiaries), but the information systems are mutually integrated, and “Legal and natural persons - Customs post - The establishment of chain control on the basis of “Regional Customs Department-Customs Committee” is important in preventing corruption evaluates as one of the tools. In addition, it is necessary to accelerate the implementation of generally recognized international norms and standards in the field of customs work into national legislation in the implementation of a number of main tasks, such as monitoring compliance with customs legislation, preventing, identifying and stopping violations of legislation, including corruption. will be done.

The reader examines the problem of identifying and minimizing the risks that may be committed by passengers in advance based on the information provided by airlines about passengers traveling through the international airports of the customs border of the Republic of Uzbekistan. According to it, the “Remote Customs Control” information system is proposed, which makes it possible to view the graph of the movement trajectory of each aircraft online on the political map of the world. After the implementation of this system, passengers will be able to go through customs control within 1-2 minutes. Based on the best practices of China and Korea, this system is based on the application of the risk management system for passengers, and it is proposed that the customs control be carried out in four stages: the information provided in advance on passengers is analyzed in the risk management system of the customs authorities; passengers are profiled based on camera images and visual observation; luggage is analyzed on the basis of scanner devices and passengers identified as dangerous are subjected to customs control in a specially designated area.

The reader aims to increase the technological knowledge, culture and skills of civil servants in the field of wide introduction of ICT aimed at identifying or eliminating corruption incidents in our country, to develop high standards of honesty, conscientiousness and integrity among civil servants in terms of automation, as well as in the field of public awareness, politeness and ethics. comes to the conclusion that special attention should be paid to capacity building. In the case of customs authorities, it is necessary to pay more attention to the organization of training courses at the international level with the involvement of influential foreign experts. First of all, in order to increase the knowledge and skills of the specialized employees of the customs authorities, it is necessary to form a list of internationally recognized training courses in the field of IT (artificial intelligence, programming, administration of databases and server devices) and a list of participating employees. On the basis of this list, it is important to attract grants from international organizations for the organization of training courses and to ensure the participation of IT specialists in these courses.

The author argues that several key terms and concepts that are crucial to the interpretation and application of the Anti-Corruption Law and related to the implementation of ICT should be clarified. In his opinion, the basic definitions for the implementation of the Anti-Corruption Law should be comprehensive and clear. They need to incorporate both pervasive technologies and corruption risks, and take into account predictable advances on both fronts. It is desirable to avoid excessive specificity and provide reasonable flexibility so that legislation does not become obsolete and require frequent revisions as a result of each technological change. The definitions of the most important terms should be consistent with the wording used in the relevant national regulations and international conventions, which ensures the uniformity of their interpretation throughout the management ecosystem.

CONCLUSION

Conclusions, proposals and recommendations of theoretical, scientific and practical importance were developed based on the results of the dissertation research:

I. Scientific and theoretical conclusions on the use of ICT in the fight against corruption:

1)Based on the fact that the state's anti-corruption legal policy depends primarily on the achievements of scientific and technical development that enable the use of the latest technologies in the fight against crime and corruption, it is concluded that the introduction of “Electronic Government” tools and artificial intelligence technologies is an important factor that ensures the success of the fight against corruption in Uzbekistan.

2)Based on the analysis, it was concluded that the concerns that excessive “regulation” and “regulatory overload” in the legal provision of the digital evolution process may slow down the development of digital technologies.

3)By gradually digitizing the place of computerization and informatization of a certain sector, creating ample opportunities to identify, prevent and analyze the

causes and conditions that lead to corruption and, as a result, help to eliminate ordinary or everyday corruption, as well as partially middle-level corruption was concluded about.

4) It is concluded that digital technologies should not be considered as the main and only mechanism in the fight against corruption, that the fight against corruption depends to a large extent on the ideology of the state, its legal policy, the legal consciousness and legal culture of the population, and that the absolutization of digital technologies in this fight should not be allowed.

5) In order to identify the root causes of corruption in the customs authorities in our country and to eliminate it, in addition to reforming the legislation and updating IT systems, standardizing and simplifying customs procedures, strengthening the social protection of employees and their rotation (replacement, change, taking turns in some position) such measures should be a priority.

6) One of the main strategies to prevent and eliminate corruption in the customs sector is the development of the “Single window” system. After all, WCO (World Customs Organization), IMF (International Monetary Fund) and UNCTAD (UN Conference on Trade and Development) recognized this system as a tool for increasing the accountability of officials and a necessary tool for reducing corruption in customs.

II. Suggestions for improving national legislation:

7) Four main factors that can reduce the level of corruption: increase transparency; increase accountability; eliminating the “man in the middle”; in support of reducing the distance between citizens and civil servants, it was concluded that it is appropriate to include the principle of “digitalization of the public administration system” as the main principles of fighting corruption in Article 4 of the Law of the Republic of Uzbekistan “On Combating Corruption”.

8) Development and adoption of a comprehensive National strategy for the introduction of digital technologies in the fight against corruption in our country, including assessment of the origin of data, testing of data sets, increasing the transparency of decision-making algorithms, organizing a third-party audit of artificial intelligence systems, accountability for incorrect automated decisions strengthen mechanisms, introduce reliable cyber security against data manipulation and prevent misuse of citizens' digital data such as improving confidentiality procedures should become the main directions of this Strategy.

9) It was concluded that it is necessary to accept the concept of openness of the activities of the Customs Service in order to fully comply with the legislation on openness in the customs bodies and to increase the level of adherence to the principles of openness in the customs system.

10) The concept of openness of the activities of customs bodies should consist of such chapters as general rules, the current state of openness of the activities of customs bodies, the purpose, principles and main directions of ensuring openness in the activities of customs bodies, the main indicators of the index of openness in the activities of customs bodies, and the results expected from the implementation of the

concept. In the concept, it is proposed to provide the main indicators of the openness index in the activities of customs authorities.

11) Digitization of public services and tasks, which are carried out without sufficient guarantees of transparency and accountability, creates great corruption risks, therefore, it is necessary to gradually introduce elements of artificial intelligence into the information systems of customs authorities and strengthen its legal basis in legislation.

12) "Customs value" in the customs authorities - when searching for the acceptable customs value for the goods; In "ECC" and "RMS" AIS- in determining whether the HS code, customs value, quantity, benefits and rates of goods are correctly determined; In "E-commerce" AIS, it is necessary to gradually introduce elements of artificial intelligence and improve its legal basis in areas such as not hiding the HS code, customs value, quantity of goods.

13) It is necessary to regulate the simplification and automation of the activities of the personnel service of The Customs Committee, the establishment of a control system and the creation of various analyzes related to its activities, the filling of vacant positions with suitable candidates in a short period of time, the transfer of the management of all documents related to employees to full electronic form, and the completion of reports in a short period of time.

14) It is necessary to improve the legal regulation of responsibility for cybercrimes directly related to cases of corruption within the framework of the digital components of the organization of the customs service and their legal regulation.

15) It is time to legislate for digital evidence collection, cyber forensics methods, prosecution of hacking attempts to derail investigations, and recovery of assets illegally transferred through online channels.

16) Several key terms and concepts that are crucial to the interpretation and application of the Anti-Corruption Law and related to the implementation of ICT should be clarified.

III. Corruption in the system of customs bodies and other state bodies of the Republic of Uzbekistan the use of ICT in combating practical recommendations aimed at increasing efficiency:

17) Automation alone is not a complete solution to corruption in customs, and the development of the "single window" system should be implemented together with other measures to eliminate corruption in a comprehensive manner.

18) Based on the experience of the USA, Great Britain, Canada, Germany, Poland, Australia, considering that digital technologies will significantly speed up and facilitate the processes of citizens' exercise of their rights, in the future, electronic methods will be used to identify and prevent the most urgent and acute problems of corruption in the state and society. petitions should be introduced.

19) The tool of artificial intelligence can be used to improve the following information systems: in all information systems - the scanner allows to determine the authenticity of documents, to compare the information in them with the numbers and characters in certain fields in the information system; It can be used to compare

X-ray images and the amount of goods in the scanned document in information systems that process X-ray images “Auto”, “Railway”, “E-transit” and other, as well as to identify contraband goods; By equipping border customs posts with special cameras and turnstiles, by analyzing data from other information systems for each moving citizen, as well as by processing X-ray images of the citizen's luggage and the citizen's movements up to the turnstile, identifying specific risks and increasing the efficiency of their customs control it is possible to increase the speed of citizens' movement several times from the posts.

20) It is necessary to create a corruption-free customs service, to integrate its information systems with elements of artificial intelligence, to digitize customs clearance processes based on the study of corruption risk models, and to develop and put into practice legal mechanisms for systematic monitoring of the activities of employees who occupy positions with a high risk of corruption in customs bodies;

21) Simplification and automation of the activities of the personnel service of the Customs Committee, the establishment of a control system and the creation of various analyzes related to its activities, the filling of vacant positions with suitable candidates in a short period of time, the transfer of the management of all documents related to employees to full electronic form and the completion of reports in a short period of regulatory legal documents. It is proposed to regulate with;

22) “Customs and cargo operations” in order to reduce the human factor in the organization of customs control through digital transformation of customs and cargo operations, electronic management of customs and cargo operations in relation to goods under customs control, taking into account the sectors prone to corruption in our country. It is necessary to develop and implement an automated information system.

23) Identification and minimization of risks that may be committed by passengers in advance on the basis of information provided by airlines on passengers moving through international airports at the customs border it is necessary to develop and implement legal mechanisms.

24) In the customs authorities, chain link control based on “Legal and natural persons-Customs post-Territorial customs administration-Customs committee” should be established between the management of regional customs departments, organization of customs control, anti-smuggling and personal security departments.

25) The wide implementation of ICT aimed at identifying or eliminating corruption incidents in our country will increase the technological knowledge, culture and skills of civil servants, develop high standards of honesty, ethics and integrity among civil servants in terms of automation, as well as increasing the potential in the field of public awareness, honesty and ethics special attention should be taken into consideration.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSC.31/31.12.2020, YU.67.01 ПО ПРИСВОЕНИЮ
УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ АКАДЕМИИ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН**

**ПРАВООХРАНИТЕЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН**

МАВЛОНОВ АКМАЛХУЖА ЮСУПОВИЧ

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВОЙ
ОСНОВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-
КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В БОРЬБЕ С
КОРРУПЦИЕЙ (на примере таможенных органов)**

12.00.12 – Проблемы коррупции (юридические науки)

АВТОРЕФЕРАТ
диссертации на соискание ученой степени
доктора юридических наук (PhD)

Ташкент-2024

Тема диссертации доктора философии (PhD) зарегистрирована в Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан за № V2021.4.PhD/Yu658 (2024.1.PhD/Yu658)

Диссертационная работа выполнена в Правоохранительной академии Республики Узбекистан.

Автореферат диссертации размещен на трех языках (узбекском, английском, русском (резюме)) на веб-сайте Научного совета (www.proacademy.uz) и Информационно-образовательном портале «Ziyonet» (www.ziyonet.uz).

Научный руководитель: **Мамасиддиқов Музаффаржон Мусаҷонович**
доктор юридических наук, профессор

Официальные оппоненты: **Тиллабаев Мирзатилло Алишеревич**
доктор юридических наук, профессор

Бобоев Миршод Муротович
доктор философии (PhD) по юридическим наукам

Ведущая организация: **Университет общественной безопасности**
Республики Узбекистан

Защита диссертации состоится «25» декабря 2024 года в 15:00 на заседании Научного совета DSc.31/31.12.2020.Yu.67.01 по присуждению учёных степеней при Правоохранительной академии Республики Узбекистан. (Адрес: 100047, г.Ташкент, Юнусабадский район, улица Рихсилий, 9. Тел.: (99871) 202-04-96; e-mail: info@proacademy.uz).

С диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Правоохранительной академии Республики Узбекистан (зарегистрирована за № 36). (Адрес: 100047, г.Ташкент, Юнусабадский район, улица Рихсилий, 9, e-mail: info@proacademy.uz).

Автореферат диссертации разослан «13» декабря 2024 года.

(протокол реестра № 18 от «13» декабря 2024 года).

М.Т.Тургунов

И.о. Председателя научного совета по присуждению ученых степеней,
доктор юридических наук, доцент

Ш.И.Шайзаков

Ученый секретарь научного совета по присуждению ученых степеней,
доктор философии (PhD) по юридическим наукам, доцент

М.А.Аминжонова

Председатель научного семинара при научном совете по присуждению учёных степеней, доктор юридических наук, профессор

ВВЕДЕНИЕ (аннотация диссертации доктора философии (PhD))

Цель исследования заключается в разработке предложений и рекомендаций по совершенствованию организационно-правовых основ использования информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в борьбе с коррупцией на примере таможенных органов Республики Узбекистан.

Объектом исследования является социально-правовые отношения, связанные с совершенствованием использования ИКТ в борьбе с коррупцией в таможенных органах.

Научная новизна исследования заключается в следующем:

обоснована необходимость полного соблюдения законодательных документов об открытости деятельности органов государственной власти и управления, а также принятия концепции открытости деятельности органов таможенной службы, направленной на повышение уровня соблюдения принципов открытости в деятельности таможенной системы;

обоснована необходимость создания свободной от коррупции таможенной службы, интеграции ее информационных систем с элементами искусственного интеллекта, цифровизации процессов таможенного оформления на основе оценки моделей коррупционного риска, а также разработки правовых механизмов систематического мониторинга за деятельностью сотрудников, занимающих должности с высоким коррупционным риском в таможенных органах;

обоснована необходимость регулирования нормативными правовыми документами упрощения и автоматизации кадровой службы Таможенного комитета, установления системы контроля и создания различных видов анализа, связанных с деятельностью, пополнения вакантных должностей подходящими кандидатами в кратчайшие сроки, перевод ведения всех документов, касающихся сотрудников, в полностью электронный вид, и исполнения отчетности в сжатые сроки.

обоснована необходимость разработки правовых механизмов по заблаговременному выявлению и минимизации рисков, которые могут быть совершены пассажирами, на основе предоставляемой авиакомпаниями информации о пассажирах, перемещающихся через международные аэропорты.

Внедрение результатов исследования. Результаты, полученные на основе исследования, выражаются в следующем:

предложения по обоснованной необходимости соблюдения законодательных документов об открытости деятельности органов государственной власти и управления, а также повышения уровня соблюдения принципов открытости в деятельности таможенной системы были использованы при разработке «Концепции открытости деятельности органов таможенной службы» и внедрены в практику приказом Таможенного комитета № 145 от 18 июня 2022 года (Акт № 6/05-24-00362 от 21 августа 2024 года Таможенного комитета при Министерстве экономики и финансов Республики Узбекистан).

Реализация данных предложений послужила дальнейшему совершенствованию политики открытости в деятельности таможенных органов;

предложения по созданию свободной от коррупции таможенной службы, интеграции ее информационных систем с элементами искусственного интеллекта, цифровизации процессов таможенного оформления на основе оценки моделей коррупционного риска, а также систематического мониторинга деятельности сотрудников, занимающих должности с высоким риском коррупции в таможенных органах использованы при разработке информационной системы «Управление коррупционными рисками» (Приказ № 6/05-24-00362 от 21 августа 2024 года Таможенного комитета при Министерстве экономики и финансов Республики Узбекистан). Реализация данных предложений в практику способствовала повышению эффективности цифровизации процессов таможенного оформления и систематического мониторинга за деятельностью сотрудников, занимающих должности с высоким риском коррупции в таможенных органах.

предложения по регулированию нормативными правовыми документами упрощения и автоматизации кадровой службы Таможенного комитета, установления системы контроля и создания различных видов анализа, связанных с деятельностью, пополнения вакантных должностей подходящим кандидатами в кратчайшие сроки, перевод ведения всех документов, касающихся сотрудников, в полностью электронный вид, и исполнения отчетности в сжатые сроки были использованы при разработке информационной системы «Сотрудник таможни» (Акт № 6/05-24-00362 от 21 августа 2024 года Таможенного комитета при Министерстве экономики и финансов Республики Узбекистан). Реализация данного предложения позволила упростить и автоматизировать таможенную деятельность, обеспечить прозрачность и объективность кадровой политики, а также способствовала возможности эффективного использования современных информационных и коммуникационных технологий в сфере кадровой работы;

предложения по разработке правовых механизмов заблаговременного выявления и минимизации рисков, которые могут быть совершены пассажирами, перемещающихся через международные аэропорты, были использованы при создании информационной системы «Дистанционный таможенный контроль» (Акт № 6/05-24-00362 от 21 августа 2024 года Таможенного комитета при Министерстве экономики и финансов Республики Узбекистан). Принятие данного предложения послужило выявлению и минимизации рисков, которые могут быть совершены пассажирами на основании заранее предоставленной авиакомпаниями информации о пассажирах, следующих через таможенные границы международных аэропортов республики, а также предотвращению нарушений таможенного законодательства.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, трёх глав, заключения, списка использованной литературы и приложений. Общий объем диссертации составляет 140 страниц.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (I часть; I part)

1. Мавлонов А. Ю. Коррупцияга қарши курашишда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш: зарурати, ҳолати ва таҳлиллар // Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси Академиясининг ташкил этилганлигининг уч йиллигига бағишланган халқаро илмий-амалий конференция материаллари тўплами. – Тошкент, 2021. -Б. 297-314.

2. Mavlonov A.Yu. Korruptsiyaga qarshi kurashda axborot – kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning ijtimoiy-huquqiy zaruriyati// -Toshkent, Jamoat xavfsizligi ilmiy-amaliy jurnali. 2022. №1. – В. 50-63.

3. Mavlonov A.Yu. Social and legal need for using ict in combating corruption.// ProAcademy Journal. February 2022, Volume 2022, Number 2. pp.1-19.

4. Mavlonov A. Yu. New customs service of new Uzbekistan: harmonization of digitalization and simplification. The Brussels Times. (2022, October 10). <https://www.brusselstimes.com/303535/new-customs-service-of-new-uzbekistan-hormonisation-of-digitalisation-and-simplification>

5. Mavlonov A.Yu. Social and legal need for using ICT in combating corruption// “Ўзбекистон прокуратураси: кеча, бугун ва эртага” Ўзбекистон Республикаси прокуратураси ташкил этилганлигининг 30 йиллигига бағишланган халқаро илмий-амалий конференция материаллари тўплами. Тошкент, 2022, -Б. 501-515.

6. Mavlonov A.Yu. The Effect on Anti-Corruption of the Customs Information Systems of the Republic of Uzbekistan. // World Customs Journal. September 2023, Volume 17, Number 2. pp.3-12

7. Мавлонов А. Ю. Модель и функционал информационной системы «Управления коррупционными рисками» таможенной службы Республики Узбекистан // «Учёные записки Санкт-Петербургского имени В.Б.Бобкова филиала Российской таможенной академии» №3 (87). 2023. -С. 56-61.

8. Мавлонов А. Ю. Коррупцияга қарши курашишда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш // “Замонавий юридик илм-фан ва таълим: долзарб муаммолар ва уларни ҳал этиш йўллари” мавзусидаги халқаро илмий-амалий конференция материаллари. Тошкент, 2023. -Б. 354-372.

9. Mavlonov A.Yu. Akmalxuja Mavlonov Chairman of the customs committee under the ministry of economy and finance of the Republic// Diplomatic world-71. Journal. 2023, pp.130-133.

10. Мавлонов А. Ю. Божхона фаолиятини рақамлаштиришда мантикий таъминотнинг муаммоли масалалари. “Янги ҳаёт учун, янги Ўзбекистон учун!” мавзусидаги республика илмий-амалий конференция материаллари

тўплами // Масъул муҳаррир ю.ф.д., проф. М.М.Мамасиддиқов, ю.ф.ф.д.,доц. Ш.И.Шайзаков. – Тошкент. 2024. – Б. 100-107.

II бўлим (II часть; II part)

11. Мавлонов А. Ю. Аҳоли бандлигини таъминлаш тизимида коррупция ҳолатларини олдини олиш ва коррупцияга қарши кураш. // Қонун устуворлигини таъминлаш ва суд – ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилишнинг устувор йўналишлари (илмий-амалий конференция тўплами). Тошкент. 2021. III-жилд. -Б. 282-283.

12. Мавлонов А. Ю. Қурилиш соҳасини рақамлаштириш орқали коррупциявий хатарлари камайишини таъминлаш. // Қонун устуворлигини таъминлаш ва суд – ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилишнинг устувор йўналишлари (илмий-амалий конференция тўплами). Тошкент, 2021. III-жилд. - 359 б.

13. Мавлонов А.Ю. Коррупциясиз божхона хизматини ташкил этишнинг рақамли компонентлари ва уларни ҳуқуқий тартибга солиш масалалари. // “Ҳуқуқни муҳофаза қилиш соҳасида юридик таълим ва фан: замонавий тенденциялар ва истиқболлари” мавзусига бағишланган халқаро илмий-амалий конференция материаллари тўплами. Тошкент. 2024. I-жилд. -Б. 432-447.

14. Мавлонов А.Ю. Ахборот – коммуникация технологияларидан коррупцияга қарши курашишда фойдаланишнинг усуллари, унинг эволюцияси ва назоратининг ўзига хос хусусиятлари. // “Ҳуқуқни муҳофаза қилиш соҳасида юридик таълим ва фан: замонавий тенденциялар ва истиқболлари” мавзусига бағишланган халқаро илмий-амалий конференция материаллари тўплами. Тошкент-2024. II-жилд. – Б. 8-18.

15. Мавлонов А. Ю., Мухторов И. М. Некоторые проблемные вопросы цифровизации таможенной деятельности. // Журнал фундаментальных исследований. www.imfaktor.uz. ISSN: 2181-4031. -С. 109 - 114.

16. Мавлонов А.Ю. Коррупцияга қарши курашишда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланишнинг усуллари, эволюцияси ва ўзига хос хусусиятлари // “Илм-фан ва илмий фаолиятда коррупция ва бюрократия: муаммо ва уларнинг ечимлари” мавзусидаги республика илмий-амалий давра суҳбати материаллари тўплами. -Тошкент, 2024. -Б. 395-406.

№ 10-3279

Bosishga ruxsat etildi: 13.12.2024.
Bichimi: 60x84 ^{1/16} «Times New Roman»
garniturada raqamli bosma usulda bosildi.
Shartli bosma tabog‘i 3. Adadi 100. Buyurtma: № 187
Tel: (99) 832 99 79; (77) 300 99 09
Guvohnoma reestr № 10-3279
“IMPRESS MEDIA” MChJ bosmaxonasida chop etildi.
Manzil: Toshkent sh., Yakkasaroy tumani, Qushbegi ko‘chasi, 6-uy.